

Pomladnja romanca.

Odprite okna, odprite duri,
mimo jezdi vitez sveti Juri,
sveti Juri na lepem konju,
ki premagal na lepem konju
kačo — zmaja.

Ta zmaj bil je zli čarovnik,
sveti Juri pa je velik svetnik —
in ubit je hudobni zmaj!
Oj, krvave lise,
zmajeve lise
žene že cvetni gaj!

Odprite okna, odprite duri,
nanje trka vitez sveti Juri,
sveti Juri v presvetli opravi.
In pripeljal je v svetli opravi
lepe dneve nazaj.
Oj ti dnevi,
kaki dnevi
v deželi so zdaj!

Sveti Juri kot solnce gleda,
sveti Juri skozi okna gleda.
Odprite mu vse na stežaj,
da svetnik sveti Juri
vesel skozi duri
k nam pride nazaj!

Aleksandrov.

Če na poljane rosa pade.

Če na poljane rosa pade,
 poljana ljubeča blešči,
 če na poljane slana pade,
 pomlad jo oživi.
 Kostanji, lipe zelenijo,
 če ptič jim poje maj,
 kostanji, lipe govorijo,
 da vse se vrne kdaj.
 Le ti, pomlad, ki v srce siješ,
 le ti ne prideš več nazaj?
 Ah, če enkrat samo se skriješ,
 umrla si za vekomaj?

Aleksandrov.

Ptičja romanca.

Gnezdo v hruški stari bilo,
 ščinkavec je v njem prebival
 s svojo mlado ženko.

Neko noč vihar divjal je,
 stokalo po vrtu drevje,
 strele so letele.

V senci jablane košate
 sosed je mladosten ščinkal
 dan za dnem sosedki.

In pod hruško ležal zjutraj
 stari ščinkavec je mrtev,
 krvaveč iz prsi.

Poslušala ga je željno,
 ker je z glasom ščinkal sladkim,
 da jo ljubi strastno.

In sosede pa sosedi
 vsi so bili vere trdne,
 da ga strla strela.

V gnezdu pa je vdovo mlado
 sosed mlad s krvavim kljunom
 na srce poljubljal.

Vojanov.

Stražnik Jeran.

Spisal R. Š.

Temnosiva, tuintam nekoliko zrjavela žica je zaškripala in zaječala na železnem vretenu, katero je zavrtel železniški stražnik Jeran, da zatvori bližnje prehode črez tir. Žica se je pomaknila nekoliko dalje, zopet zaškripala ter se zazibala, zabrnela; drobno nanizane rosne kapljice so odletele na vse strani: na desno, na levo, navzgor, odkoder so zopet padale na žico, ki je še vedno trepetala.

Jeran je spustil rjavo, od vednega prijetanja že umazano, mastno in obrabljeno leseno držalo pri vretenu ter se oprl na kljukasto palico, na kateri je bila pritrjena že precej raztrgana rdeča zastavica. Z levico si je popravil zamazano čepico.

Na strehi stražnice, ki je bila krita s sivimi, tuintam že od dežja razpadlimi skrilmi, je tolkel tako enakomerno, počasno železen, okoren kembelj ob velik, ne prav melodično se glaseč električni zvonec ter naznanjal prihod tovrnega vlaka.

Včasih je okoli voglov zatulila burja ter se spajala s tem zvo-njenjem v disakorde: kakor plat zvona se je glasilo ob ječanju in jokanju sirot, katerim nad glavami gori in razpada pohištvo v pepel.

Jeran je že nestrpno čakal vlaka, kajti to tuljenje burje ga je vznemirjalo; misel za mislijo, slika za sliko so se mu kakor metož podile pred njegovimi duševnimi očmi . . .

Zagledal se je v železnični tir ter se zamislil . . .

Dozdevalo se mu je, da je rja na železnem tiru — strjena kri, da je od dima in saj rjavkasto-rdeči pesek in kamenje — okrvavljeno.

Stresel se je pri tem pogledu.

Gledal je in gledal, in v svoji domišljiji je bil prepričan, da je to kri, prava — človeška kri — — kri one žrtve, one nesrečne žrtve, katero je našel pred dobrim tednom na tiru — — mrtvo, razmesarjeno.

Zopet se je stresel, zaječal je tiho, in kolena so se mu zašibila, obraz mu je postal tako bolesten, nekako divji, oči je imel odprte ter gledal nekako nervozno, kakor bi hotel zdaj pa zdaj zblazneti.

Gledal je zopet pred seboj oni grozni prizor, kateri ga zdaj preganja kakor divja, krvoločna zver, katera ga hoče uničiti.

Kako brezskrbno je šel ono jutro — temno je še bilo — na svoje postajališče! Malomarno je stopal čez tir — toda v istem hipu je zadel ob neko telo — sam ni vedel, kaj je. Posvetil je s svetilnico. —

Toda — groza!

Človek, mrtev — — —

Telo je bilo vse raztrgano. In ta grozni obraz!

Oči je imel odprte, izbuljene. Gledal je bolešno, kakor bi mu hotel prodreti do dna srca . . .

Zdaj je skočil stražnik za korak nazaj, videl je onega mrtveca pred svojimi očmi in zaječal je, nervozno se je stresel, in zobje so mu zašklepetali od groze.

In od mrliča je takrat tekkel proti stražnici, poklical pri oknu ženo, šel zopet k mrliču — ga gledal, premišljeval, kako se je moglo to zgoditi — in potem ne ve več, kaj je bilo.

Drugega dne je prišla komisija in med njimi tudi oni — prokleti revizor!

Ah, ta revizor!

Kako ga mučijo ti poseti revizorjevi, kako se boji tega revizorja! Najrajši bi bežal pred njim, se vdrl v zemljo, da bi ga le ne videl — če mu je le mogoče, mu uide izpred oči in ga pusti samega v stražnici, da piše, kakor mu žena pripoveduje, ki navadno ob onem času pripravlja večerjo.

Od onega dne, ko je prišel revizor, ne more biti več miren. Boji se, ker je prepričan, da, popolnoma prepričan, da ga sumijo, da je on kriv one nesreče.

Kamor gre, povsod ga preganja oni mrtvec, povsod ga preganjajo oni revizorjevi pogledi, kakor bi mu hoteli izkopati njegovo dušo, mu jo iztrgati ter pogledati, je li res on kriv, je li res on morilec?

Ravno zdaj je prišel revizor in morda že sedi pri oknu ter ga opazuje s svojimi črnimi, ognjenimi očmi.

Vsak dan upa, da se iznebi tega revizorja; toda jedva mine dan, da ga ni — že vidi drugi dan proti mraku ono temno postavo, ki se ziblje ob tiru proti stražnici. In tedaj bi kar zblaznel. Kakor bi videl samega vraga, tako se boji. Neka notranja moč, neki nagon ga silno vleče proč — daleč proč — —

In res, kamor le more, gre, da ga le ne vidi, da se le ogne onim ostrim pogledom. Rajši stoji na mrazu, v burji, kakor pa pri njem — v sobi. Kadar ga potrebuje, da mora stati poleg njega, tedaj mu je grozno, kri mu sili v glavo in k srcu . . . vse se mu meša, trese se in kakor napol mrtve stoji ondi pred njim. In v takih trenutkih bi se na vsak način rad iznebil tega prokletega revizorja. Najrajši bi ga prijel za grlo ter ga zadavil. Toda neka nevidna moč je hujša, da ga odvrča od takega čina — podi ga proč — daleč proč . . .

~~Zopet se je vzdramil, pogledal na tir, toda zopet mu je stopil pred oči oni mrtvec . . .~~

Začel je premišljevati, na kak način bi bil zakrivil to nesrečo. Mislil je in mislil, in dozdevalo se mu je, da oni večer ni dobro zaprl zapornice pri prehodu — in tedaj je le res on morilec, tedaj je le on kriv, da je vlak raztrgal nesrečnika.

In zopet in zopet si je stavljajl vprašanja, toda vedno je dobil odgovor: morilec si — morilec!

V tem hipu je prisopihal mimo vlak, da se je mala stražnica kar tresla. Nerodno in z glasnim ropotom so odskakovala masivna železna kolesa, in slišalo se je sopihanje lokomotive . . .

Izprevodniki na majhnih, vsem vremenskim neizogodam: dežju, mrazu, snegu, burji izpostavljenih sedežih so pozdravljali čuvaja, mu migali z rokami ali mu tudi pokimavali z glavo; toda on je le tiho odzdravljajl ter gledal v vrteča se kolesa. Ni si upal pogledati v obraz izprevodnikom, ker je mislil, da tudi oni že sumijo, da je on — morilec.

In zopet je videl na zarjavelih kolesih kri.

Čuvaj se je nekoliko vzdramil — toda le za hip. Napol blazen je tekell okoli stražnice, potem na vrt, zopet z vrta, toda nikjer ni našel miru, vse se mu je tako strašno dozdevalo, vsak šum ga je delal nervoznega, na vsakem rjavkastem kamenčku je videl kri — in slednjič je šel v stražnico.

Vse je postalo mirno in tiho pred stražnico.

Solnce je ravnokar zahajalo za bližnjimi gorami. In lahna, mehka, belkasta tančica je legala na zemljo, jo zavijala polagoma. Preko

neba se je pa jela počasi razprostirati senca, katera je sčasoma legala tudi na zemljo . . . Zrak se je tresel ter se dvigal napojen od zemlje, se spajal z onó belo tančico ter s sivkasto-črnimi sencami. Zmračilo se je.

Stražnica s svojimi okajenimi stenami je stala mirna, kakor bi se i ona hotela odpočiti od dnevnega tresenja, ki pa tudi po noči ne miruje . . . Solnčnice so s povešinimi glavami dremale ob stražnici.

* * *

Majhna svetiljka je razsvetljevala stražnikovo sobo.

Poleg ognjišča je stala stražnikova žena ter gledala nekako zamišljeno v majhen, višnjev, že ožgan lonec, v katerem se je nekaj penilo, šumelo in vrelo . . .

Ni bila napačna ta stražnikova žena — da, lepa je bila. Njen ogoreli, rdečkasto nadahneni obraz je bil obdan s temnorjavimi lasmi, kateri so bili nekako zmedeno, v hitrici zviti v kolobar. Črne, toda motne in nekako zmedeno gledajoče oči so bile obrobline z višnjevkastimi kolobarji, kar je dajalo celemu obrazu nekaj pohoten izraz. Prsi so se hitro, nervozno vzdigovale ter padale. Lepe, debele roke je imela vprte v močni bok.

»No, Tona, kaj ti je danes povedal revizor? Ali te je morda zopet kaj izpraševal?« je vprašal stražnik, ki je zamišljen sedel poleg mize ter vpiral svoje male, zmedene oči v ženo. Obraz mu je bil bled in menda od onih groznih muk že ves razjeden.

Žena se je nekoliko vznemirila.

»E, nič, nič, saj že veš, kaj me vedno izprašuje: kje si bil oni večer, kakšen si bil, si bil morda vinjen? Se li spominjam, če si zaprl obe zapornici, in slično,« mu je odgovarjala žena prav prisiljeno.

»Radovedna sem, kdaj bo konec temu vednemu in tako sitnemu izpraševanju. Kar bojim se, da te morda česa ne sumijo,« se je hinavsko muzala žena, toda v duši se je veselila prijetnih revizorjevih pohodov ter se posmihala bedastemu možu . . .

»Proketo, bodi tiho — še ti mi to govori, da sem jaz kriv nesreče — kar molči!« je zavpil čuvaj ter udaril s težkim črevljem ob mizo, da se je svetiljka zagugala.

»E, saj nisem tako mislila. Le potolaži se, bo že bolje; saj veš, kakšne sitnosti napravlja vedno ta gospoda: vse hoče vedeti, povsod svoj nos imeti in vse popisati. Za vse moramo biti odgovorni. Če sit človek pod kolesa, da ga raztrgajo — je že vsega čuvaj kriv.

Pri vsaki nesreči vpijejo: »Stražnik je zakrivil!« — in tedaj gorje mu!« . . .

Na steni je jela prav počasi udarjati priprosta, z najbujnejšimi barvami poslikana ura — enajst.

Zopet se je stražnika polastila ona nervozna blaznost, žile so se mu napele po suhem, upadlem, raskavem obrazu ter neprenehoma trepetale, usta je imel nekoliko odprta, in oči so zmedeno švigale iz kraja v kraj.

Včasi je zaječal, kajti zopet je videl pred svojimi duševnimi očmi onega mrtveca.

Zopet je videl onega prokletega revizorja, kateri ga gleda s svojimi ostrimi, bodečimi očmi. — —

In v tem hipu je hotel umoriti revizorja. Neka strast se ga je polaščala, katera bi ga tirala do skrajnosti, da se ni prav tedaj vzdramil.

Morilec ne bom — nikdar — si je mislil čuvaj ter z vso svojo moralno močjo podil od sebe one grozne naklepe.

Žena je preplašeno pogledala moža. Ravno ji je stopalo pred oči njeno pregrešno početje, strastni objemi, s katerimi sta se razveseljevala z revizorjem, s katerimi je goljufala njega — moža, kateri vendar vse žrtvuje zanj. Toda kmalu se je iznebila teh misli, in smešno se ji je to zdelo.

Zakaj bi ona ne smela uživati teh sladkosti, ko ji je na strani njenega moža — saj ji tudi revizor tako pravi — vendar tako pusto, dolgočasno?

Zakaj bi se branila prijaznega revizorja, saj bo s tem pomagala sebi in možu; kajti revizor ji obeta, da bo priporočal moža, da postane izprevodnik — in tedaj bodeta tako brezskrbno živela v mestu.

Kaj vendar hoče njegov divji pogled?

Morda je spoznal, da ga ona goljufava, vara . . .

Obleдела je — vztrepetala — roke so ji omahnile. Mraz jo je izpreletaval. Mislila je, da jo zdaj pa zdaj prime, ji zasadi nož v prsi, da se maščuje nad njo — na tak način . . .

Toda potolažila se je, ko je videla, da je čuvaj prav mirno vstal ter šel ven, da vžge signalne svetiljke.

Sama sebi se je smejala.

Kako more neki njen mož izvedeti za njena početja, ko je vendar tako — bedast . . .!

V sobo stražnice so legle neprodorne sence ter jo zavile v temno noč.

Zunaj je tulila burja, da se je tresla cela stražnica, se vpirala v okna, da so ropotala. In speče solnčnice, katere so stale prav ob oknih, so tolkle z vso silo ob šipe, kakor bi prosile zatišja in rešitve.

In to ropotanje, ta vrišč, to tuljenje in piskanje je grozno vznemirjalo čuvaja. Dozdevalo se mu je, da trka revizor na vrata, kadar se je burja z vso močjo vprla vanje. Zopet se mu je zdelo, da vzdihuje pod oknom oni mrtvec — vzdihuje — ječi — da tolče ob okno, da hoče na vsak način v sobo, da se maščuje nad njim, kateri je vzrok njegove smrti.

In potegnil si je odejo črez ušesa ter se obrnil na drugo stran.

In gledal je v sanjah nekak kaos raznih prikazni: mrtvec se je mešal z revizorjem . . . mrtvi, stekleni pogledi z ostrimi, bodečimi . . . ječanje s hinavskim govorjenjem.

Žena pa je sladko snivala o sladkih objemih in poljubih revizorjevih.

* * *

Solnce je kakor zlata obla vstajalo izza gora ter trosilo zlati prah žarkov po zemlji. Mokra streha in okna stražnice so se svetlikala v jutranjih žarkih.

Stražnik je ravnokar stopil iz stražnice s svetiljko v roki ter šel po polzkem tiru proti tunelu, kateri je bil jedva par minut oddaljen od stražnice. Svetiljki, katera je vedno gorela v tunelu, je gotovo že olje zgorelo, in tedaj je šel, da jo nadomesti z drugo. Prav varno je stopal, da mu ne izpodrsne.

Prišel je do svetiljke, jo snel s krivega žreblja ter jo nadomestil z novo. Obrnil se je ter hotel iti zopet proti stražnici. Toda tam v nasprotni strani je vprav zdaj zagledal osebo, katera se je počasi pomikala po tiru proti stražnici.

Kdo bi to bil?

Revizor? se je izpraševal čuvaj. Niti misliti si ni upal, da bi bil res to revizor.

Toda čim bolj je gledal, tem bolj je bil prepričan, da je to revizor in nihče drugi. Kaj hoče tako zgodaj? Morda mu hoče povedati, da je preiskava dognala, da je res on kriv one nesreče? In tedaj je uničen.

Pa, vsaj vendar ne morejo dokazati, da je res on kriv. Toda ono jutro, ko je prišla komisija, so bile zapornice odprte. Ni li s

tem vse dokazano? Tema se mu je delala pred očmi, ugasla svetiljka mu je padla iz rok, da se je na tleh razbila. Kakor okamenel je stal s povešenimi rokami ter mrtvo gledal v daljavo, od koder se je vedno bolj približeval dozdevni revizor.

Več se ni zavedal samega sebe. V glavi ga je nekaj tiščalo, da, tako tiščalo; misliti ni mogel prav normalno, venomer je le gledal v daljavo.

Ne, ne, ne bo ga uničil ta vražji revizor!

In jel je teči proti stražnici, da izpolni svojo temno željo, katere se sam ni popolnoma zavedal. Nekaj mora storiti, nekaj strašnega. Toda vedel ni, kaj naj stori.

V temnem tunelu ni videl tira, zadel je obenj ter telebnil na tla. Dozdevni revizor se mu je pred očmi nekako zmedel, zmešal se s stražnico, vse je postalo temno — omedlel je ter ležal na tiru.

Nočna sova je frfotala iz tunela v bližnji gozd . . .

Iz daljave se je čulo težko ropotanje in vršanje brzovlaka. V temnem tunelu se je zableščalo, dim je napolnil zaduhlo odprtino, zemlja se je tresla pod težkimi kolesi, in votlo je zadonelo kakor mrtvaški glas . . .

In vlak je prišel iz tunela ter drdral dalje po dolini . . .

Moja pesem.

Da moja pesem je posvetna,
očitaš, bratec, mi? Seveda,
ni prižnica, kjer bi se božja
oznanjala raz njo beseda!

Izpovednica je, kjer duša
se izpoveda čutov svojih.
Pa vsi zato še slabi niso,
če slabi zde se v mislih tvojih.

In če jih nočeš odpustiti,
k ljubezni svoji brez odveze
uživat pojdem novih čutov
brez tvoje in brez božje jeze.

Sigma.

Prvaci hrvatskoga realizma.

Za »Lj. Zvon« spisal Milan Marjanović.

itava predrealistička literatura sačinjava u glavnom jednu grupu. I zanosna ilirska poezija, ono malo romantike za doba absolutizma i perioda Šenoina u šestdesetim i sedamdesetim godinama — sve se to dade obilježiti jednom negativnom oznakom: nije bila socialna, nije bila izraz života, nego je htjela da bude vodjom života, nije bila to samostalna literatura, nego je bila patriotsko-politička: sad didaktička, sada historička, sada bojovna, sada sentimentalna. Samostalnih literarnih individualnosti bilo je malo, a osim Preradovića teško da je itko duboko zahvatao u sva savremena narodna pitanja.

U sedamdesetim se godinama podigao »Vienac« pod uredništvom Šenoe. Bio to smjer idealnoga romantizma. Šenoa je stvorio literarnu školu među mladima, ali je njihov idealizam bio šupalj. Teoretsko estetičarstvo i moralizovanje malegradsko bilo je u modi. Već se tada počeli nekoji mladji da bune. Bila je to mladež Starčevićeve stranke, koja je povelu opoziciju proti Šenoi i »Viencu«. Kasnije je ta mladež pojačana sa novim drugovima, koji su se napojili ruskim realizmom ili (Kumičić) u Parizu francuskim naturalizmom — počela izdavati listove »Hrv. Vilu« i »Balkan«. Ovaj posljednji je vodio izrazitu borbu za naturalizam. Bilo je to u polovici osamdesetih godina. Bila je to borba u svemu slična onoj što ju deset godina kasnije proživjela slovenska literatura. Taj čitavi »naturalizam« bio je tek nešto »brutalniji« romantizam. Zola je bio svima na ustima, ali se čitao Kumičić, taj predstavnik našega romantičkog naturalizma: nekoliko drastičnijih prizora, bestialni karakteri mjesto idealni, personificirane griješnosti — eto tog — naturalizma. Ali Kumičić je imao gladki, izvanredni štil — i to je pomoglo ogromnom (za naše prilike) širenju njegovih mnogobrojnih romana. Danas ih pozna svaka djevojka. I ako nije bio vodja, to je ipak najsnažniji talenat koji je izašao iz toga doba bio dr. Antun Kovačić¹⁾. — Ruski je realizam bio preoteo maha te si prokrčio put i u »Vienac«. Iza radikalne borbe osamdesetih godina nastupa mirno

¹⁾ Posebno izašle: »Baruničina ljubav«. — »Fiškal«. — »Pod Klekom« (pjesme). — »Hrvatska«: »Ladanjska sekla«. — »Balkan«: »Medju Žabari« »Vienac«: »Smetanje posjeda« — »U registraturi«.

doba realističkog našeg romana i pripoviesti. Kovačić je još diete borbe, sam se borio, ali 1885 javlja se već mimo tu borbu Ksaver Šandor-Gjalski¹⁾ sa svojim »Batorićem« i »Maričom«. Dvije, tri godine kasnije javlja se opet iz Slavonije treći veliki predstavnik socialnog romana — Josip Kozarac²⁾, dočim se opet na početku devedesetih javlja već na pol dekadentni »Janko Leskovar.«³⁾ — Ova četiri pisca čine četiri etape razvoja boljega djela našega društva, u svom sliedu čine neki organski i postepeni prelaz iz vanjskoga svijeta u nutarnji. Promotriti ću dakle ovu četvoricu, premda bi mogao a i morao iznieti još barem desetoricu valjanih drugih pisaca realističnog smjera, ako bi htio da bude stvar podpuna.

Dr. Kovačić, isprva pod uplivom Šenoe, postao je tek u drugoj polovici osamdesetih godina samostalnim i jakim. — Čitamo li njegove zadnje radnje, frapirati će nas punoća dikcije, neiscrpivost pripodoba, bujnost jezika. Diviti se moramo njegovoj silnoj, tvoračkoj fantaziji, njegovoj na veliko osnovanoj radnji, njegovoj često veličanstvenoj satiri. U tim radnjama ima lica iz seljačkoga ili poluinteligenalnoga svijeta, koji te iznenadjuju svojim grubim realizmom, tako su markantno i snažno izraženi, da ćemo toga malo naći u našoj literaturi. Ima dakako i mnogo nevjerojatnosti, romantike, ali ta je romantika znak silne tvoračke snage pisca. Groteskna, brutalna satira i sarkazam, koje često prelazi u karikaturu, odaje ozlojedjeno, zapeto veliko srce. Silna tvornost fantazije i žučljivost pisanja — to su dva elementa Kovačićeve umjetničke duše. On nije imao prilike da se smiri, život filistarski ga odviše razdraživao, te

¹⁾ »Matica«: »Pod starimi krovovi«. — »Iz varmegjinskih dana«. — »Biedne priče«. — »Tri pripovjesti bez naslova«. — »Na rodjenoj grudi«. — »Osvit«. — »Male pripovjesti«. — Posebno su izašle: »Maričon«. — »U noći«. — »Radmilović«. — »Vienac«: »U novom dvoru«. — »Janko Borislavić«. — »Gjurgica Agićeva«. »Mors«. — »Životopis jedne Excelence«. — »Legenda«. »Nada«: »Beg sa Sutle«. — »U žutoj kućici«. — »Kolo«: »Nesretnik«.

²⁾ Izašlo je posebno: »Medju svjetlom i tminom«. — »Mrtvi kapitali«. — »Tri ljubavi«. — »Tena«. — »Mira Kodolićeva«. — »Oprava«. — »Vienac«: »U slavonskoj šumi«. — »Biser Kata«. — »Naš Filip«. — »Proletarci«. — »Kapetan Sašo«. — »Donna Ines«. — »Ljudi, koji svašta trebaju«. — »Moj djed«. — »Tri dana kod sina«. — »Rodu u pohodu«. — »Dom i svijet«. — »Krčelići neće ljepote«. — »Nada«: »E. Lazarević«. — Drama: »Tunja Benavilo«.

³⁾ »Vienac«: »Misao na vječnost«. — »Poslije nesreće«. — »Katastrofa«. — »Nada«: »Jesenji cvietci«. — U »Matici«: — »Propali dvori«. — »Sjene Ljubavi«. —

se tako njegova tvornost izrodila u romantiku, a njegovo nezadovoljstvo, još pojačano tom romantikom, prešlo je u rušenje svega. Kovačić je bio kaotična duša: znao je što neće, ali jer ga je za svih strana tištilo, a on se nastojao svega niskoga otresti, nije imao vremena ni mira da dozna što hoće, da postane pozitivan. Tako je i njegova plodnost služila u negativne svrhe. Bio je diete borbe, bio je žrtva onodobnoga vrienja. Njegova satira »Medju Žabari«, satira na čitavi jedan grad, pisana u feljetonističkoj formi što se invencije i romantike i bujnosti, kojom on to sve karikira, tiče — nema u nas premca. Kovačić je bio eruptivni, vulkanički talenat, bio je prvi književnik, koji je stupio u očitu opoziciju proti čitavom našem društvu. U toj borbi je pao. Poludio je. Umro je 1889 u ludnici.

Godine 1884 pojavio se Gjalski u »Viencu« sa malom pripoviedkom iz zagorskog plemenitaškog života. Dvie je godine kasnije izdala »Matica« prvu njegovu knjigu. Postao je odmah popularan. Počeo je da osvaja duhove sa svojim turgenjevskim realizmom, sa dobrom dozom romantičke sentimentalnosti. Mirni realizam. Opisivao je naše plemstvo. Postao je Homer Zagorja. Onda se bacio na psihološke, filozofske i socialne probleme. »Borislavić« bi imao biti naš »Faust«, a »U noći« naš »Dim« i. t. d. Gjalski je prvi počeo da razpravlja sa viših gledišta socialna pitanja, prvi je umio duboku psihološku analizu, te potaknuo razne filozofske probleme. On je naš prvi savremeni pisac, koji je ujedno europski i svjetski. Ali to i je izvor njegovih duševnih borba i nemira. U njemu se bori patriot, koji zakrinuto gleda na našu nevolju, te joj traži uzroka u našim domaćim društvenim prilikama, u njemu se bori taj patriot koji bi htio da odgaja narod — proti modernom psihologu i misliocu, koji traži užitaka i slobodnu individualnost. Egoizam i altruizam, rad za druge i užitak za sebe, rodoljub i kozmopolit, demokrat i aristokrat, razarajući analitik i impresionistički sintetik, pesimista i optimista, idealista i realista, često i naturalista, mistik i prirodnjak — sve se to bori jedno proti drugomu u Gjalskovoju duši. Sve je te borbe i te probleme on kušao riješiti u svojim djelima. Čas hoće čistu ljubav, čas užitak, rafinovani užitak. Žena mu je jedan put vjerna družica i tješiteljica, drugi put čarobno diete kojim se on igra. Žena mu je u obće više manje nesamostalna dražestna ili dobra lutkica. On je epikurejac rafinovanih užitaka. Njegova je psihološka oštrina često frapantna, dočim je drugi put odveć šablonska, njegov je štil čas nalik na zrake sunca, na himnu životu, a čas spet govori iz njega mračni Schopenhauer. Čovjek impresije — to je Gjalski, ali koji bi

htio da to ne bude, koji bi htio da se umiri i ustali. Bori se proti društvu, ali mu često i podleže. Umirenje neće nikada naći. On je u literaturi tipičan dokaz prelaznog stanja naše više inteligencije. Sentimentalno-romantični patriotizam mieša se i bori za visokim europejstvom. Uzke i nizke se prilike šire i niveau hoće da se digne. Titanska borba Kovačića prama vani, vodi se kod Gjalskoga unutra, u duši. Spiritualni je momenat doduše jači, te prelazi u mistiku, ali tradicije i krv nedaju se uništiti. Zlo je kad se odieli duh i priroda u čovjeku, pa kad se stanu međusobno boriti.

Iz plodne i ravne Slavonije diže se eto sabrinut i ozbiljan Kozarac. Vidi plodne zemlje, a neobrađene. Narod gine među »gospodom« i tu se »proletarizira«. A ti proletarci se gadno bore za kruh, dočim u zemlji leže »mrtvi kapitali«. I onda ekonom zemlje kliče: izrabite te mrtve kapitale i biti će dobro. Zlo ga još uvijek zabrinjuje. Slavonac je lien, teži za užitkom. Gdje je pravi uzrok zlu? I onda piše svoje »Medju svjetlom i tminom«: »Čovjek da unapriedi svoj narod, treba da bude sluga svoje zemlje. — Krilata rieč, ali kod nas nepoznata i malo cienjena«. — Tu se diže ciena čovjeku. Čovjek treba da uporabi svoju snagu. »Sluga svoje zemlje i — gospodar svoje žene«. »Žena« i »mrtvi kapitali« ležali su u zemlji ili u duši ljudskoj, to su dva pitanja, koja izpunjavaju čitavi rad Kozarcev. Bio je najprije ekonom tla, onda ekonom čovjeka, a sad je postao ekonomom duše, ako se mogu tako izraziti. Ali taj ekonom više analizira nego li daje uputa. On iznaša zlo, ali tek gdje-gdje spominja kako da ga popravimo. Svoje probleme uvijek veoma duboko zahvaća, a iznaša ih kratko. Radnje njegove nisu velike. Njegov se umjetnički horizont sve više širio — v novije doba ga sve više zanimaju generalna pitanja života. Od ekonoma postaje psiholog a gdje-gdje i filozof. Ni zemlja, ni vanjski čovjek nije glavno: duša naša je glavno. I on študuje tu dušu. Njegov razvoj je postepen i sasma organski. Mirnoća je veća nego u Gjalskoga. Kritika nije satirička kao ona Kovačića: on razriešuje čvor, a Kovačić ga htio presjeći. Prvi je Kozarac počeo u nas da dublje proučava ženu. — Kozarac priznaje istinitost darvinizma i za to već zadnje pripoviesti svršavaju nekako s resignacijom: suza oprostjenja uzajamnoga spaja u zadnji čas njegove parove. Da, na krutost prirodnih zakona, kojima se ne možemo oteti — ostaje odgovor suza: samilost. I tako je našao neko smirenje, treći mirniji od prve dvojice hrv. realista.

Literatura se bacila na duševne probleme; socialna strana je postajala sve slabija. Prilike su bile takove, da su se književnici

morali povući iz javnoga života: uvukli se u sebe. Psihologija barem ne spada pod cenzuru! Svaki je živio za sebe, radio za sebe, mislio za sebe: doba pustinjaka. Taj se pojav može opaziti u čitavom našem društvu tamo od polovice devedesetih godina. Bolji se ljudi povukli. I u literaturi se opazio taj fakt. Izraza je našao u Leskovaru. Leskovar se javio dosta kasno i napisao je samo šest pripovijesti, pa ga ipak mnogi svrstavaju među prve naše pripovjedače, čulo se dapače glasova, koji mu daju baš prvo mjesto. Leskovar je skroz moderan, njegovi junaci su moderne senzitivne, rafinirane osamljene duše, koje muči njihova prošlost. Leskovar nije bogat na motivima, dapače je u njima jednoličan: ali je on neiscrpiv u finim nuansama. U prve tri pripovijesti nešto tmurniji, u zadnji tri nešto svjetliji — zadržao je uvijek isti akord: mol-akord. Leskovar je pjesnik onih modernih duša, koje su pune idealnih tražbina, pa kada ne nadju u životu ili u sebi absolutnoga savršenstva, bježe život i u osami protraju ostale dane. Skršene duše, koje ubijaju misli na njihovu nečistu i pogriješnu prošlost. »Sve ili ništa« — to je reč bi deviza tih dekadentnih ljudi. — »Ništa se neda izbrisati, ništa zabo-

je jedan od onih ljudi, koji uživaju u boli, koji si sami stvaraju boli. Nije to onaj Schopenhauerski pesimizam kako se javlja često kod Gjalskoga, niti je to ona bol radi krutosti prirodnih zakona kako se javlja u Kozarca, nego je to više neki pesimizam razpoloženja, neki epikureizam boli. Leskovarovi junaci nisu aktivni, to su pravi »jesenski cvietci«, sjene koje nevolja ne grize i trapi nego ih jednolično tišti. — Umjetnička forma Leskovarova je izvanredno rafinirana, prikazivanje plastično, kratko, a slikovite prizore ljubi nada sve. Nekoja mjesta (osobito u novijim radnjama) pjesme su u prozi ili da bolje rečem slike u riječima. — Ženski mu tipovi nisu duboko študirani, te su stereotipni baš kao i muški. Ali Leskovar je već samo po formi gdjegdje realista turgenjevski, ali nam on ne podaje vanjski nego nutarnji, ne podaje objektivni, tuđi, nego svoj, subjektivni svijet. Za to je samo jedna radnja socialne naravi (»Katastrofa«) a samo u dvima se dotiče s par riječi socialnih prilika. Leskovar je naš zadnji veliki realista i prvi moderni dekadent. U njemu se je naš realizam produševnio, postao je nutarnji, subjektivniji. —

Naša se literatura odvraća od realnosti: to je eto gotovi fakt. Pokušao sam ovdje u četiri predstavnika škicirati četiri etape toga odvratanja. Umjetnost, koja se je jedva bila počela u osamdesetim

godinama da socializira, nakon manje od deset godina, gdje se borila socialna sa psihološko - čistoumjetničkom strujom pobijeduje ova zadnja. Danas imamo mladež-modernističku-artističku-nesocialnu. — Kovačić je bio socialan skroz i skroz, ali baš za to jer je bio samo socialan — podlegao je. Društvo neda slobode individualne. Gjalskoga je spasilo od iste sudbine to — što se utekao europskim, općim, širim problemima, i što uz socialnu sreću nije nikada zaboravio i na to da je on individuum koji ima pravo i na individualnu sreću (u duševnom smislu). Kozarac se tješio — općim prirodnim zakonima i nemoćno spustio suzu sažaljenja. A Leskovar eto odbjegao jednostavno socialni život i uvukao se u individualni. — Literatura se umjetnički usavršuje, postaje umjetnički čišća, ali socialni dojam i interes gubi. Socialne se misije odriće. Za što? Odriće se pod pritiskom. Prilike su tako tiranske, da niveliziraju karaktere i sapinju slobodu, ruše polet i veličinu. Maljušasta pitanja zagušuju velike probleme. Ali opet taj fakt, kako se u literaturi očituje, svjedoči o premalenoj otpornoj snagi naših književnika. — Pitati bi se moglo: što je bolje, da bude literatura socialna ili čistoumjetnička? Nekoji zamienjuju pojmove, pa formuliraju to pitanje ovako: nacionalna ili kozmopolitska? Na sva ta pitanja sada ne odgovaram. Kazati ću tek toliko: literatura jest izraz života, a ne vodja života. I naša nova literatura je izraz života. Kakav je onda taj život? I on postaje nesocialen, nejavan, slabašan. Obično se tomu kaže: apatičan i indolentan. A »život« koji je »nejavan« nije život. Društvo (societas) nedruštveno (nesocialno) nije društvo. Bolji dio naše inteligencije je deprimovan, potišten. Koji je izlaz? Promieniti prilike; u prvom redu pako: izvojštiti slobodu biti svoj, samostalan i iskren. Ali teorijama se ta sloboda ne izvojšćuje: jaki individui, koji probiju i proderu te mreže oslobadjaju i umjetnost i društvo. A dok nema tih — jedini je put udruge, koje će omogućiti javno nastupanje samostalnih, izrazitih i jakih pojedinaca. Pojedinci, individui vriede više od svih struja, smjerova, udruga i škola.

Tolstoj in njegov roman „Vstajenje“.

Spisal Ivan Prijatelj.

(Dalje.)

Izgubo vere je mladi Tolstoj bridko občutil. Njegova duša se je vzbujala vedno bolj in zahtevala svojih pravic, odgovorov na vprašanja življenja in nadomeščanja za podrti formalno versko zgradbo. In petnajstletni deček se je pričel pečati s filozofijo in »odkrivanjem novih misli.« O tem svojem polotročjem delu nam pripoveduje v svojem avtobiografskem romanu iz leta 1852. tako-le: »Premišljeval nisem že več o vprašanju, s katerim sem se pečal, premišljeval sem o tem, o čemer sem premišljeval. Če sem se vprašal, o čem premišlujem, sem si odgovoril: premišlujem, o čem premišlujem. In o čem vendar premišlujem? Premišlujem, da premišlujem, o čem premišlujem in tako dalje. Ničesar nisem mogel spraviti iz svojega razuma.«

Svoj razum je vežbal s tem, da je med počitnicami študiral na deželi (v Jasni Poljani) pri teti Jorgolski različne stare in nove filozofe. Pozneje, ko je ostavil vseučilišče in ostal do 1847. leta v Jasni Poljani, se je pečal samo s filozofsko in socialno literaturo. Tako je sam izkušal izpopolniti vrzeli svoje vzgoje, ki jih ni mogla zagraditi univerza v Kazanu. To dobo opisuje Tolstoj sedaj v prvih poglavjih »Vstajenja«, v posameznih epizodah je porabil to vsebino tudi v prvih svojih spisih, ki bi se v tem oziru mogli imenovati študije, skice vsch njegovih poznejših del. Najpopolnejši avtobiografski roman te dobe je trilogija: »Detinstvo«, »Deška doba« in »Mladost«.

Nikolaj Irtenjev opisuje celo svoje življenje verno, slikovito in pristržno. Irtenjev je z malimi izpremembami Tolstoj sam. A ne samo Irtenjev. Triindvajsetletni pisatelj Tolstoj je naslikal dva nositelja svojega življenja in svojih teženj v tej trilogiji. In tako tudi umem jaz Irtenjeva in Nehljudova: — Nehljudov se pojavi šele v XXV. poglavju »Deške dobe« kot dijak moskovske univerze in prijatelj brata Nikolajevega. — Nikolaj Irtenjev je mladi deček Tolstoj; Tolstoj upodablja v njem v glavnih potezah življenje svoje deške dobe. A pisatelj tudi v večini svojih spisov razodeva v vsaj eni osebi svoje nazore, svoje težnje in odkrite nove vidike. In za tako svojo izpoved je porabil tu Nehljudova. Nehljudov je torej triindvajset-

etni pisatelj sam, ki je v tesnem prijateljstvu zvezan s svojim drugim »jaz«om, Nikolajem Irtenjevim. Zato nam pojasnjuje Irtenjev življenje Tolstega v deških letih, Nehljudov pa je verna slika triindvajsetletnega pisatelja.

Zastopnika družbe, v kateri je zrastel, je Tolstoj dobro očrtal v očetu Irtenjeva: »Oče je ljubil karte in ženske: zaigral je bil milijone in imel zveze z ženskami vseh stanov . . . Njegova narava je bila ena izmed onih, ki potrebujejo za vsako dobro delo občinstva. In samo to je imel za dobro, kar je imenovalo občinstvo dobro. Bog ve, ali je imel kake npravstvene principe ali ne? Njegovo življenje je bilo tako polno vsakovrstnih zabav, da jih ni utegnil niti sestavljati. Saj je bil itak srečen v življenju, ker ni čutil v tem oziru nobene potrebe.«

Ta milieu se je globoko zaoral v mladega Tolstega. Ne samo strast za karte in ženske, ampak tudi skrajni egoizem, sebičnost celo v dobrotljivosti in navidezno čisto pristnih čuvstvih. Junaku trilogije Irtenjevu je umrla na deželi mati. Pripeljejo ga iz Moskve, da bi se poslovil od umirajoče matere. Pri opisovanju smrti se pripovednik spominja svojih čuvstev in vtiskov ter pravi: »Sramujem se, kadar se spomnim svoje žalosti, zato ker se je vedno mešalo vanjo neko samoljubno čuvstvo: sedaj želja, kazati se najbolj žalostnega, bolj kakor vsi, sedaj neka skrbna radovednost, kakšen vtisk napravljam na druge... Čutil sem nekako naslado v tem, da sem nesrečen in se izkušam zavedati te nesreče, in to egoistično čuvstvo je v meni najbolj glušilo resnično žalost.«

Oče je potreboval občinstva za vsako svoje dobro delo, sin se je celo ob mrtvi materi izpraševal, kako bodo sodili ljudje o njegovi ~~unani žalosti. To egoizem je rastel vedno bolj. Rastel je iniciativno~~ in namen vsakega dobrega dela, otroval in vodil je vse ravnanje dečkovo. V začetku »Mladosti« pripoveduje, kako je pozabil pri izpovedi izpovedati se enega greha. Celo noč se je vznemirjal. In ko se je razvidelo, se je tiho odpeljal z domačim kočijažem v oddaljeni moskovski samostan, izpovedovat se svojega greha. Tudi v tem, navidezno jako lepem ravnanju je vodila dečka najbolj samoljubnost. Misli je, kakšen vtisk bo napravil na duhovnika, ki najbrž še ni imel prilike videti dečka s tako prekrasno dušo. In domov grede si ne more kaj, da bi ne povedal kočijažu, zakaj ga je peljal na vse zgodaj v samostan, pričakujoč tudi od kočijaža občudovanja. Kočijaž pa je po svoje razumel dečkovo povest in dejal: »Vi delate po gosposko.«

V tem kratkem stavku leži vsa razlika med takratno visoko družbo in preprostim ruskim narodom. Vi delate po gosposko: vi utegnate nositi k duhovniku grehe, dokler so še majhni, da se morete potem hvaliti; od nas tega Bog ne zahteva, ker ne utegnemo.

V življenju in delovanju preprostega naroda je videl deček vse lepe vzglede, ki so ga genili v mladosti. V ravnanju izobražencev ni bilo nikoli one preprostosti in odkritosti, ki na otroka deluje s tako silo. Bilo pa ni preprostosti in odkritosti zavoljo tega, ker nista spadali pod izraz »comme il faut«.

Največji vpliv je imela na otroka njegova »njanja« — varovalka Natalija Savišna. Kot mala deklica je prišla Natalija s kmetov na dvor še za časa babice našega dečka. Bila je varovalka njegove matere. Zvesto in veselo je služila svoji gospodi. Kar se je dogodilo nekaj, kar jo je pahnilo v globoko nesrečo. Zaljubila se je v enega izmed hlapcev, s katerim je skupaj služila. Poprosila je pri gospodu dovoljenja, da bi se smela vzeti z izvoljencem srca. A gospod je smatral to za grdo nehvaležnost do sebe. V znak svoje nevolje jo je poslal na neko oddaljeno stepno posestvo za kravjo deklo. Ker pa se je kmalu izkazalo, da v dvoru brez nje ni moči izhajati, poklical jo je zopet nazaj. In Natalija je prišla in padla pred gospoda na kolena, češ, da naj ji za enkrat odpusti to neumnost; v drugo se kaj takega ne bo več zgodilo. Od tega dne je bila Natalija zopet ljuba »njanja«. Ko se je možila njena mlada gospodična, želela je svojo zvesto »njanjo« obdarovati za dvajsetletno požrtvovalnost: izposlovala ji je svobodno pismo (Natalija je bila prej last gospodarjeva) in ji obljubila letno pokojnino. Natalija je poslušala gospodično molče, potem pa je stekla z dokumentom v roki v svojo sobico, temna in užaljena. Gospodično je to ravnanje presenetilo; zato je stopila zanj. Našla jo je sedečo na skrinji, vso objokano. Pred njo so ležali po tleh koščki raztrganega svobodnega pisma. Mladenka se je zavzela nad njenim ravnanjem in jo vprašala, kaj vendar počenja.

»Nič, moja mila! Morala sem se vam strašno zameriti, da me od hiše gonite . . .«

Seveda je ostala Natalija poslej še dalje služabnica svoje ljubljene gospodične. — Samo ta preprosta ženica je bila otroku vzgled ljubezni in nesebičnosti. »Ona ni nikoli govorila in menda tudi mislila o sebi: vse njeno življenje je bilo ljubezen in požrtvovalnost.« Pri smrti matere so prihajale tolpe znancev in sorodnikov. A mladeniču je bila zoprna njih prisiljenost in umetna žalost, njih fraze

sočutja so ga dražile. Samo besede Natalije Savišne so dihale ljubezen in odkritosrčnost. Ona ni govorila kakor drugi, da »je tam boljše zanje, ker ni bila ustvarjena za svet.«

»Njegova sveta volja!« je rekla starka. »On jo je vzel, ker je bila vredna, saj je Njemu dobrih tudi tam treba«. — »Ta prosta misel me je s tolažbo presenetila,« pravi pripovednik, »in bliže sem se primaknil k Nataliji Savišni.«

Kakor je živela, tako je tudi umrla. In zanimivo je, da Tolstoj še sedaj skoro prav tako misli o smrti, kakor je mislila Natalija. Pozneje se je Tolstoj vedno iznova vračal k problemu smrti. Toda vtisk smrti stare njanje je svež in vedno nov v vseh njegovih poznejših spisih.

»Ostaviti življenje, ji ni bilo hudo; smrti se ni bala, ampak jo je sprejemala kot dobroto. Pogosto se tako govori, v resnici pa se dogaja redko. Natalija Savišna se ni mogla bati smrti, ker je umirala s trdno vero in s prepričanjem, da je živela po evangeliju. Vse njeno življenje je bila čista, nesebična ljubezen in požrtvovalnost. In izvršila je tudi najboljše in največje delo v svojem življenju — umrla je brez strahu in pomilovanja samega sebe«

To je bila preprosta ruska duša, ki je silneje delovala na mladeniča nego vsa tuja vzgoja, v kateri je bila le forma in nič srca. In najprimitivnejši ljudje so bili vedno, ki so v mladeniču vzbujali najglobokejša čustva. Tak je bil bebec Griša, spokornik z verigami na životu. Mati je ljubila tega berača kakor Marija Bolkonska svoje »božje ljudi« v »Vojni in miru«, in na njeno prošnjo je dobil Griša pod streho malo sobico, kamor je hodil spat. Radovednost malego Irtenjeva in drugih otrok po skrivnostnem stanovanju čudaškega Griše je bila velika. Kakor so izteknili vse, priplazili so se tudi h Griši, ko se je baš spravljajl k počitku. Njegove verige bi bili radi videli, a ni se jim posrečilo; pač pa so bili priča prizora, ki je zapustil v pripovedniku globoko ginjenje in gorko čustvo. Skriti v kotičku, so bili priča Grišine molitve. Popisovanje te molitve je nekaj najlepšega v celi trilogiji. Besede molitve same niso tako genile dečka kot »iskreno, globoko religiozno oduševljenje, ki se je izražalo v njegovem licu, osvetljenem od lune, in v vsem bitju. Usmili se me, o Gospod, uči me, kaj naj delam . . . nauči me, kaj naj delam, Gospod!«, in kakor bi pričakoval takoj odgovora na svojo prošnjo, je obmolknil. Slišalo se je samo ihtenje . . . vzdignil se je na kolena, sklenil roke na prsih in utihnil.

»Zgodi se tvoja volja!« neposnemljiv krik se mu je izvil iz prsi. Z neizrazljivim izrazom na obrazu je padel s čelom na tla in zaplaval kot majhno dehte.

Mladi Tolstoj je pristavil opisu tega prizora te-le pomenljive besede:

Mnogo vode je preteklo od takas, mnogi spomini so izgubili zame svoj pomen in postali nejasne sanje, tudi spokornik Griša je že zdavnaj končal svojo poslednjo pokoro; a vtisk, ki ga je napravil name, in čuvstvo, ki ga je vzbudil, nikdar ne umrje v mojem spominu.«

In res ni umrlo v Tolstem to čuvstvo globoke ruske duše. Prazno življenje mladosti je vleklo v uživanju in površnosti črez to čuvstvo, a ono ni umrlo. Ono je gnalo Tolstega z vedno močnejšo silo v narod. Skoro je samo še v narodu čutil življenje. In od tedaj se je vedno bolj približeval narodu. Tolstoj sam je prišel v oduševljenje pri tem spisu:

»O, veliki kristjan, Griša! Tvoja vera je bila tako močna, da si čutil bližino Boga; tvoja ljubezen tako velika, da so ti besede same od sebe lile iz ust, ti jih nisi preudarjal . . . In kako visoko hvalo si prinesel veličastvu Najvišjega, ko si brez besed v solzah padel na zemljo! . . .«

Ali takih vzgledov je videl mladi Tolstoj bore malo.

Tolstoj je bil »barin«, vse, kar je slišal, videl in občutil, je bilo barsko; barska je bila njegova vzgoja, barska do vsake najmanjše besedice, do vsakega gibljaja z roko ali nogo. V višje vrste barstva pa je zaplaval Tolstoj v svojih akademskih letih. Prepustil se je z vso strastjo svoje ognjene narave pustolovskemu, brezglavemu in potratnemu življenju, ki je spadalo takrat k barstvu ali k tabulaturi barstva, h — »comme il faut.«

Komilfotnost — to je ona temna osnova v vseh ljudeh Tolstega in v njem samem, senčnata osnova vseh njegovih romanov in spisov. Ta komilfotnost se je tako zajedla v mladega Tolstega, da je postala termometer njegovega razvitka, nazadovanja in napredovanja. Komilfotniki nastopajo v njegovem prvem in zadnjem romanu. Že v svoji trilogiji pravi Tolstoj, da je bil pojem »comme il faut« za Irtenjeva izmed najpogubnejših in najlažnivejših pojmov, ki mu jih je dala vzgoja in družba.« To je bila ona železna srajca, katere se ni dalo sleči, ako se ni hotelo potrgati vseh vezi s človeško družbo, ki je vsa prisegala na svojega tirana »comme il faut«. Ob času Tolstega mladosti je bil pritisk občnega mnenja prikipel do vrhunca, in člo-

veška individualnost je ležala najnižje pokopana pod šegami in nošami. Formalnost do skrajnosti! Najpovršnejša pravila komilfotnosti so gospodarila z najglobočjimi čuvstvi srca, vse dobre lastnosti so se morale oblačiti v napudrano vlasuljo komilfotnosti. To je bila filozofija forme, v kateri je toliko bolj izginjal vsak subjektivizem, kolikor bolj je postajala filozofija mase, kolikor bolj so se odvajali ljudje misliti, sami sebi narekovati svoje postopke. Pojem »comme il faut« je dobival od dne do dne bolj občen in sugestiven vpliv.

In kaj je bilo bistvo pojma »comme il faut«? Irtenjev pravi v »Mladosti«: »Moja komilfotnost je obstajala prvič v izvrstnem znanju francoskega jezika, zlasti izgovarjave. Človek, ki je slabo govoril francosko, je takoj vzbujal v meni sovraštvo. »Zakaj neki hočeš govoriti kakor mi, ko ne znaš?« sem ga z jeznim nasmehom vpraševal sam pri sebi. Drugi pogoj komilfotnosti so bili dolgi nohtje, zlikani in čisti, tretje je bilo znanje, klanjati se, plesati in razgovarjati se; četrto in zelo važno je bilo ravnodušje do vsega in neprestano izražanje nekake fine, prezirljive dolgočasnosti.« — In potem pridejo še noge, črevlji z okroglim noskom, spodnji del hlač in še veliko reči je treba, da človek ni »mauvais genre«.

»Spoštoval nisem,« pravi dalje, »niti znamenitega igralca, niti učenjaka, niti dobrotnika človeškega rodu, ako ni bil »comme il faut«. Človek »comme il faut« je stal višje in onkraj vsakega primerjanja z njimi. On jim je ukazoval izdelovati slike, pisati note in knjige, delati dobro — on jih je tudi hvalil za to, zakaj bi neki ne hvalil dobrega, naj bo že čigavršnokoli — ali na eno stališče se ni mogel staviti z njimi, on je bil »comme il faut«, a oni ne — in dovolj.«

Seveda, slikati, pisati, delati dobro pomeni — delati, truditi se, kar pa komilfotnost nima v svojih pravilih. Naslajati se ob delu drugih, zaukazovati, biti tudi mecen, a si nikoli omadeževati rok z delom — to je bila komilfotnost barstva.¹⁾

Najplitvejšim pravilom komilfotnosti se je ustavil Tolstoj že v svojih dvajsetih letih. V svoji trilogiji govori že z ostrimi, zaničljivimi besedami o pojmu »comme il faut«. A popolnoma se ga ni mogel otresti do poslednjih časov. Ni dolgo tega, kar je pisal o njem Bers,

¹⁾ Tako je tudi mnenje mužika o barstvu. Za dokaz naj služi odgovor kmetiškega dečka v šoli Jasnopoljanski. Na vprašanje grofa: »Kaj delajo ljudje različnih stanov?« je deček naštel opravke nekaterih stanov. Vprašan pa, kaj delajo »dvorjani«, je odgovoril: »nič ne delajo.« (Citat pri Orestu Millerju: Русские писатели о портрете Гоголя, Спб. 1896, II, 276).

ki ga pozna iz občevanja, da je »popoln aristokrat, in če ljubi nižje ljudstvo, ljubi vendar aristokracijo še bolj.« Tega seveda ni moči sklepati iz njegovih del. Mogoče se zato ne čuti toliko ta njegova lastnost iz njegovih spisov, ker stremi v njih vedno za svojimi boljšimi čuvstvi in izkuša s pisano željo svojo, z dovršenim delom sam sebe navdušiti za nadaljno iskanje in dvigniti iz stanja, ki ne odgovarja njegovi duši.

Da se je Tolstoj že jako rano pričel otresati komilfortnosti, je gotovo. Od svojega 23. do 29. leta, ko je pisal svojo trilogijo, je vedno čutil vklenjenost svojo v forme ničnega, pustega življenja in se od časa do časa tudi izkušal postaviti na svoje noge. Najvernejša slika teh vzorov in bojov Tolstega je Nehljudov — junak večjih njegovih slik, novelic in naposled zopet njegovega velikega romana »Vstajenje«.

Nehljudov se pojavi prvič v »Deških letih« in je skozi vse življenje Tolstega v njegovih spisih reprezentant pisatelja, kakršen bi bil on rad, deloma tudi, kakršen je. — Nehljudov je v »Deških letih« in v »Mladosti« prijatelj mladega Irtenjeva — slike dečka Tolstega. Pisatelj pravi o njem: »On je bil vidno zelo sramežljiv, ker ga je vsaka malenkost delala do ušes rdečega; a čim bolj je zardeval, tem več odločnosti je dobivalo njegovo lice. Kakor da bi se bil jezil sam nase, za svojo slabost. Njegova tovariša (volodja Irtenjev in častnik Dubkov) sta se bala resnih pogovorov. Nehljudov pa je bil entuziast višje vrste in večkrat se je spuščal ne glede na nasmeške v razpravljanje filozofskih vprašanj in čuvstev.« O ljubezni ni maral slišati. Teto je oboževal. Tak je bil kakor otrok. Neprijetno mu je bilo v družbi in dolgočasno. Ker se ni maral nihče z njim pogovarjati o resnih stvareh, je pričel filozofirati z napol otrokom Nikolenko Irtenjevim; in govorila sta o samoljubju, o bodočem življenju, o umetnosti, o službi, o ženitbi in vzgoji otrok, in nikdar jima ni prišlo v glavo, da je to, kar govorita, strašna neumnost.« Nato skleneta z malim gimnazijcem prijateljstvo.

Odlej štiriindvajsetletni Nehljudov vodi svojega mladega prijatelja Irtenjeva. Vse to nadzorstvo Nehljudova-akademika se zdi človeku tako, kakor da bi Tolstoj — ki je bil tudi akademik, ko je to pisal — gledal v svojo preteklost in vzgajal samega sebe v osebi Irtenjeva in se vodil samega sebe po drugih načelih, nego so njega vodili in do drugačnih ciljev. To moje mnenje o Irtenjevu in Nehljudovu podpira tudi ta okolščina, da Tolstoj ni spisal »Mladosti« do konca in niti pričel »Moške dobe«, kar je prvotno namerjaval.¹⁾

¹⁾ Kakor pripoveduje R. Löwenfeld: Leo Tolstoj, I, 31.

Varovanec Irtenjev je malone po letih došel svojega varuha Nehljudova in svojega pisatelja Tolstega. Tolstoj ni dovršil »Mladosti«, ker je še ni bil doživel do konca; iz istega vzroka se tudi ni lotil »Moške dobe«. Pozneje pa so ga zadržavali često novi pogoji življenja. Šele v najnovejšem času se je usedel in opisal dobo svojih ciljev, stremiljenj in — odlomkov v svojem »Vstajenju«.

(Dalje prihodnjič.)

Po zmagi.

»Slava tebi, kralj naš Boris,
živi nam še dolgo srečno,
da premagaš vse sovraže,
izvojuješ nove zmage
tako slavne in velike,
kakor ta je, hrabri kralj!«

To je radost in veselje
dnes v kraljevem, stolnem mestu!

Na prestolu dragocenem
in obdan od svetovalcev,
starejšin in poglavarjev,
tam stoluje Boris kralj.
Bliska v roki se mu žezlo,
bliska krona se na glavi.
In z besedo ognjevitost
zbranim to-le govori:
»Ker smo slavno boj končali,
vabim v goste vse vas danes.
Po zaslugi vas obdarim
in nagradim vas kraljevo!«

*

Noč objema trudno zemljo.
Tam v kraljevi so palači
vsa že okna razsvetljena,
in v dvorani presijajni

zbrani gostje so visoki.
Vsi v baržunu, mehki svili
okrog polnih miz sedijo,
in med njimi sam kralj Boris.
Kaj zlata je na opravih,
dragotin in lepotičja!
In darove kralj poklanja
gostom z roko radodarno,
a v zabavo pevci zbrani
brenkajo na harfe zvonke;
vstajajo iz strun glasovi,
zlivajo se v melodije,
burne, šumne, radostne.
Kar zakliče kralj začuden:
»In moj prvi svetovalec
pa ni došel na zabavo?
Ves večer ga pazno iščem,
a zasledil nisem ga.«

Stopi h kralju — kdo pač to je
mož v obleki slabi, stari.
Plašč zakrpan krije ledja,
pada v cunjah mu raz rame,
samosvestno se postavi:
»Nisem zabil priti v goste.
Čudiš se, da sem v palačo
prišel takšen — ves razcapan?
Čuj me, kralj, a potlej sodi!

Starejšine, svetovalce,
poglavarje svoje dvorne,
vse v gostijo si povabil,
vse obdaril si kraljevo,
a pozabil si na one,
ki borili so se zate,
ki so zate žrtvovali
kri, imetje in življenje —
zabil si na narod svoj!
Mi gostimo tu se rajski,
godba svira melodije
prevesele in poskočne,
a drugačne melodije
se glasijo tam v deželi:
Jok otrok in žen se sliši,
ki zgubili so očete,
ki zgubili so rednike.

Razdejana je dežela,
razdejano vse je polje,
kdo naj kruha da sirotam!
V zlatem blesku in sijaju
si na one že pozabil,
ki so žezlo ti rešili,
z lovorom te okrasili.
Tu poglej me, kralj moj dragi,
siromašno glej opravo,
v meni glej svoj bedni narod!

Žezlo zlato stiska roka,
srce polni bol globoka,
demant v kroni se žari,
kralj povesi v tla oči.

Demeter.

Po strani klobuk ...

Vi drugi imate ljubice,
vi drugi imate denar,
a jaz imam po strani klobuk,
pa kaj mi vse drugo mar!

Čepel je cigan božični čas
ves gol, le z mrežo pokrit,
a mimo hodili so ljudje,
in vsak je bil v kožuh zavit.

Ta cigan je bil velik humorist,
kot malo je takih pri nas.
Skozi luknico prst je potaknil ven
in se stresnil: »Tu zunaj je mraz!»

Po strani klobuk, pokoncu glavo,
krepko udarjaj ob tlak! —
Tak bodi poet — a rože bolne
naj vrag si zatakne za trak!

Oton Zupančič.

Osemurni delavnik v rudnikih.

Spisal A. Božič.

tavka avstrijskih premogarjev na Češkem in Moravskem v januarju, februarju in marcu t. l. — stavkalo je včasih do 70.000 delavcev — je bila največja, kar jih je bilo kdaj na evropskem kontinentu.

O podrobnosti stavke govoriti, ni moj namen: ne bom razpravljal o učinkih in posledicah stavke sploh in takratne stavke še posebej, akoravno bi se dalo o tem marsikaj povedati. Hočem kar preiti na predmet sam.

Za uvod mi dovolite le nekaj splošnih opazk iz teoretičnega narodnega gospodarstva, katere se ravno v naši zvezi z našim produktom o osemurnem delavniku v rudnikih.

Stroški dela so produkt iz razmerja med delavnim časom, delavčevo mezdo in proizvedenim delom.

V poštev pridejo prvič stroški, nastali iz tega, kar se neposredno izda za delavca, oz. za njegovo moč, da proizvede določeno množino dela, n. pr. 1 m stot premoga, 1 m sukna, ali pa za čas, v katerem da na razpolago svojo moč delodajalcu. To je delavčeva mezda, katero dobiva ali od časa kot dnevno, tedensko ali mesečno mezdo, ali pa od množine proizvedenega dela kot mezdo od kosa.

Na videz so ti stroški tem večji, čim višje so mezde, in obratno. Temu pa ni povsem tako. Kajti v slučaju časovne mezde se moramo ozirati tudi na množino proizvedenega dela. Ako pridelal delavec z dnevno mezdo 4 K dvakrat toliko, kakor če mu plačaš na dan samo 3 K, so v prvem slučaju stroški od dela mnogo manjši. Ravno tako se mora pri mezdi od kosa vpoštevati čas, katerega rabi delavec za določeno število kosov.

V račun prideta torej drugič čas in množina dela. Kajti vsi oni stroški, katerih velikost provzroča čas, so tem večji, čim več časa preteče. To velja n. pr. za obrestovanje naloženega kapitala. Ako se proizvaja ista množina dela v krajšem času, se kapital bolje, ker hitreje obrestuje. Čim bolj se izrabi in porabi stroj, čim več se z njegovo pomočjo proizvede, tem hitreje se amortizuje v stroju naloženi kapital. Enako zasluži delavec, ki ima mezdo od kosa, tudi pri manjši mezdi več, ako je spreten in marljiv in v določenem času

več proizvede, kakor pa len delavec, ki proizvede v istem času manj, čeravno ima višjo plačo kakor prvi.

Mislili bi pa, da je to razmerje med delavnim časom, delavčevo mezdo in množino produktov sledeče: Čim dalje časa se dela, in čim manjša je mezda, tem več se pridela podjetju v korist. Posebno v še nerazvitih gospodarstvih se kaj rado veruje v resničnost takega razmerja. Pa izkustvo ga ne potrjuje. Ampak ravno nasprotno je res: čim krajši je čas za delo (do določene meje seveda), in čim višje so mezde, tem več se proizvede, to se pravi: stroški za proizvodnjo enote kakega produkta (1 *q* premoga, 1 *m* sukna) so tem manjši, čim manj časa delavec dela in čim večji je njegov zaslužek.

Vzroki te prikazni so: 1. Skrajšanje delavnega časa provzroči, da zbere delavec v prostih urah več moči za delo, da postane krepkejši, sposobnejši za delo, vedrejši na duhu in močnejši na telesu, tako da more v razmerno krajšem času proizvajati ravno toliko kakor prej v daljšem ali pa še več.

2. Zvišana plača omogoči delavcu boljše življenje, mu izboljša življenske razmere, delavec si lahko privošči več in boljše hrane, in njegova moč se pomnoži.

3. Obenem provzroča krajši delavni čas in višja mezda bolj gospodarstveno proizvodnjo — mnogokrat iznajdbe, in navaja siloma k izpopolnjevanju uprave podjetja.

Dosedanja izvajanja v tem razmerju med časom dela, delavsko mezdo in produkcijo naj podprem nekoliko z dokazi.

I. Razmerje med delavsko mezdo in produkcijo. — Ko so v nebrojnih stavkah zahtevali delavcivedno višje mezde, so se izgovarjali delodajalci na različne načine; posebno so še poudarjali to, kar se še vedno od te strani sliši, da ima namreč zvišanje mezde ravno nasprotni učinek; ne da bi postali delavci marljivejši, postanejo malomarni, leni in še manj pridelajo nego prej pri nizki mezdi. Da je nekaj na tej trditvi resnice, temu ne moremo oporekati, ker je psihologično popolnoma utemeljeno. Daj človeku več denarja, in postal bo razsipev in bo užival v protirazmerju z dohodki. To dejstvo lahko opazamo pri vseh slojih. Ne moremo pa trditi, da je ta prikazen tako splošna, da bi veljala za vse ljudi. Večina onih, ki pridejo do boljšega zaslužka, ve to ceniti in uredi svoje nove življenske razmere tako, da si osigura trajno boljši obstanek. Če pa se že pri posameznih pokaže vsled večjih dohodkov razsipnost, traja ta le tako dolgo, dokler se nove razmere ne uredi.

Da zvišana plača dobro vpliva na proizvodnjo in delavce, je ravno tako stara resnica, potrjena po izkustvu najboljših narodnih gospodarjev, teoretikov in praktikov, kakor je star, pa neopravičen ravnokar omenjeni ugovor. Že Adam Smith pravi v svoji knjigi: »O bogastvu narodov« (8. pogl. 1. knjiga) doslovno: »Visoka mezda je izpodbuda k pridnosti. Kakor pri vsaki človeški lastnosti, tako je tudi v podjetju pridnost tem večja, čim več je takih izpodbud. Čim več ima delavec hrane in čim boljša je, tem večja je njegova telesna moč; tolažljivi up, da si more izboljšati svoj stan in na svoje stare dni živeti udobno, navaja delavca, da tem bolj izkorišča svojo moč. Zato vidimo, da so delavci v onih podjetjih, kjer so mezde visoke, delavnejši in pridnejši, kakor v onih, kjer so nizke. Bolj torej na Angleškem in Škotskem, bolj v obližju velikih mest kakor v oddaljenih krajih. Nahajajo se seveda tudi delavci, ki tri dni v tednu lenuharijo, če v ostalih toliko zaslužijo, kolikor je potrebno za življenje. Pa to so izjeme. Ravno nasprotno: Delavci, katerih mezda se ravna po proizvedenem delu, mnogokrat celo preveč delajo, da, do uničenja svojega zdravja. (Citat iz: Brentana, »Ueber das Arbeitsverhältniss von Arbeitslohn und Arbeitszeit«, Leipzig, str. 12.). Skoraj enako trdi Macculloch, katerega ne moremo prištevati prevelikim prijateljem delavstva, v svojem delu: »Principles of Political Economy« (citat v že omenjeni knjigi: Brentano, str. 13.): »So li Irci, Poljaki in Indijci pri nizkih mezdah delavnejši? ali provzroča pri Amerikancih, Angležih in Holandcih previsoka plača lenobo? Izkustvo vseh narodov in vseh časov nam kaže, da so ravno visoke mezde obenem najboljša izpodbuda k neprestanemu in previdnejšemu delu in najboljše sredstvo, pridobiti delavstvo za one (institucije) naredbe, pod katerimi živi.«

Kakor navedena dva imenitna narodno-gospodarska teoretika izražajo se več ali manj vsi drugi, tudi oni, ki zastopajo pred vsem koristi podjetnikov. Tudi praktiki so tega mnenja, med njimi še posebno znani svetovni železniški podjetnik lord Brassey, ki je imel priliko, opazovati pri svojih podjetjih delavce najraznovrstnejših narodov in narodnosti; povsod je našel potrjen naš stavek, da čim višje so mezde, tem večja je delavnost delavčeva, tem manjši so razmerni stroški.

*

Ker ni moj namen, dokazovati razmerja med mezdo in produkcijo, naj zadostujejo te splošne opombe. Moral pa sem omeniti

to razmerje in se malo dalje z njim pečati, ker je v zvezi z onim razmerjem, katero dokazati je moja naloga, namreč, da se v razmeroma krajšem času pridela ravno toliko ali še več kakor v daljšem. In ko bomo videli, da je tako razmerje med delavnim časom in proizvodnjem resnično in pravo, potem še bo treba določiti, je li osemurni delavnik v rudnikih mogoč.

*

Ko so vpeljali v štiridesetih letih na Angleškem mesto 12urnega delavnika 10urnega, so ropotali kakor letos povodom premogarske stavke pri nas v Avstriji tudi tam podjetniki z vsemi mogočimi in nemogočimi dokazi in sredstvi proti uzakonitvi 10urnega delavnika in govorili o nemožnosti tekmovanja z industrijo in trgovino drugih narodov, o porušenju domače produkcije i. t. d., prorokujoč Angleški finančni ruin. Zvesti pomočniki (teh) podjetnikov so bili teoretiki menčestrške šole. Tako so trdili n. pr., da se ravno v zadnjih dveh delavnih urah proizvaja za podjetje, v ostalih 10 urah pa se proizvede komaj toliko, da se pokrijejo stroški. V Menčestru zbrani narodni gospodarji so poslali zbornici, ko je razpravljala o 10urnem delavniku, obširno peticijo, katera je obsegala sledeče točke:

1. Deseturni delavnik provzroči zmanjšanje proizvodnje. 2. V istem razmerju bi se zmanjšala vrednost industrialnega (obrtniškega) kapitala. 3. Znižati se bode morala mezda — 10urni delavnik je torej v škodo delavcem. 4. Delo se bode podražilo in s tem preti domačemu obrtu v tekmovanju s tujo velika nevarnost. — Pa tudi ta protest ni hasnil. Angleška zbornica je uzakonila 10urni delavnik.

Posledice te uzakonitve nam kaj dobro popisuje Ernest pl. Plener v svoji knjigi o obrtniški postavodaji: »Podaljšanje delavnika ni obenem že zvečanje produkcije posameznega delavca. Mlad delavec pridela, če ni vsled prevelikega napora že utrujen, v krajšem času isto, včasih še večjo množino, in to vsled splošno uvedene mezde od kosa.« Sčasoma so priznali tudi podjetniki, da je zanje 10urni delavnik večje vrednosti in ugodnejši kakor prejšnji 12urni. Delavci ne lenuharijo več toliko, so mnogo pridnejši in vztrajnejši pri delu, gredo z večjim veseljem na delo in več zaslužijo kakor prej pri 12urnem delu. Mesto pričakovanih slabih posledic se je zvečala telesna, moralna in duševna moč delavstva in s tem zvečala tudi sposobnost pri obrtu. — Ko so potem uveljavili 10urni delavnik — prej samo v rudnikih — za vse obrte in uvedli v rudnikih postavno 9urni delavnik, se podjetniki po izkušnjah z 10urnim delom niso več upirali

— v novejšem času so uvedli 8urni delavnik, in vendar s tem angleški obrt ni trpel. Ostal je še vedno največji in najnevarnejši tekmovalec vseh drugih držav, čeravno se tukaj drže še dandanes podjetniki krčevito neresničnega, ker od izkušenj nepotrjenega stavka, da čim manjše so mezde, in čim daljše je delo, tem manjši so stroški in tem večji dobiček.

Isto, kar smo tukaj navedli iz angleške obrtniške zgodovine, isto velja za države na kontinentu, tudi za Avstrijo. Tudi pri nas uzakonitev 10dnevnega delavnika ni povzročila nikake škode, pač pa vidimo, da naš obrt, posebno železni in premogarski raste in se vedno lepše razvija.

*

Osemurni delavnik.

Izkustvo kaže, da se v nekaterih produkcijskih panogah, v onih s težkim in nevarnim delom, kjer treba posebne moči, posebne pazljivosti, posebno še v rudnikih pod zemljo prav lahko uvede 8urni delavnik v prid ne samo delavcem, ampak tudi podjetništvom.

Ker je vprašanje, ali se naj uvede v kaki obrtni panogi 8urni delavnik, pred vsem praktičnega pomena, hočem v dokaz, da se tak delavnik lahko uvede, pred vsem navesti nekaj izkustev. Merodajno v tem oziru je mnenje lorda Brasseyja, katerega smo že enkrat omenili. V knjigi, kjer popisuje svojega očeta in svoje izkušnje, navaja poleg drugih sledeče slučaje: 1. Rok za dogotovljenje železnice Trent-Valley je potekal. Da bi čim prej dovršil progo, je uvedel mesto ene same skupine delavcev dve in skrajšal 10urni delavnik za dve uri. In pokazalo se je, da sta obe skupini vsaka zase v osmih urah več storili kakor prej v desetih. 2. 22. prosinca 1872. l. so zmanjšali v tovarni za stroje podjetnikov: Ramsone in Sims v Ipswichu delavni čas od $58\frac{1}{2}$ ur na 54 ur. Delo delavcev se je v tem krajšem času razmeroma tako zvečalo v intenzivnosti, da so zvišali parno silo gonilnih strojev za 12—15%. 3. V Northumberlandu in Durhamu znaša delavnik premogarjev komaj 7 ur, vhod in izhod všteta, deloma samo 6 ur, in to po prostovoljni uredbi podjetnikov. Vsak rudar — in teh je okoli 70% — dela v celem samo $6\frac{1}{2}$ ure. Vendar pa se dnevno proizvodnjanje ni skrčilo v razmerju 8 : 7, ampak le od 5.77 ton na dan v letu 1871. na 5.70 ton v letu 1892. Od tega časa se je razmerje celo izboljšalo. Akoravno znaša v Südwalesu delavnik 12 ur (1871) in v Northumberlandu samo 7 ur, je izračunil Sir George Elliot, eden največjih angleških rudniških podjetnikov, da dobava

premoga stane ondi 25% več kakor tukaj. Seveda so v Northumberlandu delavci zelo spretni in pridni.

Na podlagi svojih izkustev priporoča Brassey splošni 8urni delavnik ne samo v rudnikih, ampak za vse obrte.

Kakor smo omenili, je le vprašanje izkustva, ali se sme delavnik skrajšati na osem ur. Pri odgovoru na to vprašanje je treba pred vsem gledati na delavsko moč, na pridnost in vztrajnost delavcev, na proizvajano množino blaga, na rudnike, lahkoto ali težkočo dobave rudnin. Oni bo vedno prevladoval v obrtu, katerega delavci so najboljši, to se pravi, katerega delavci največ glede množine in najboljše glede kakovosti proizvajajo. In če je mogoče doseči isti rezultat v osmih urah, naj se uvede 8urni delavnik, in naj se obenem, če mogoče, zviša plača. Z boljšimi pogoji se da mnogo več doseči. V zadnjih letih se je izboljšala in izpopolnila tehnika, in sicer tudi v rudnikih. Nove priprave so se izumile, novi stroji uvedli, uprava podjetja je postala mnogo izboljša kakor je bila takrat, ko je pisal knjige in zidal železnice imenovani Lord-Brassey. Nova tehnika — kjer jo že imajo uvedeno — omogoči, da se lahko več spravi na dan, posledica temu je pa večji dobiček podjetij. Že to dejstvo samo zadostuje, da se lahko skrajša delavnik. Kjer tega prostovoljno nočejo podjetniki storiti, kjer nočejo skrbeti za boljšo upravo svojih rudnikov in zaradi tega ne morejo ali nočejo skrajšati delavnika, tam jih naj postava k temu prisili. Država je dolžna ščititi delavce, ki imajo že itak napram svojim delodajalcem dosti slabo stališče, skrbeti za telesni blagor delavstva, ker ima tudi ona od tega veliko korist.

Pa tudi iz človekoljubnih vzrokov bi se moral skrajšati delavnik tam, kjer je to mogoče in ni na škodo proizvajanju in obrtu, posebej pa še v rudnikih. Pomisliti je treba le na premnoge nevarnosti, ki pretijo v jami ždečemu premogarju. Sključen ali iztegnjen leži v svoji luknji in kljuje in seka s kladivom ali sekalcem. Slab zrak, napolnjen s škodljivimi plini in snovmi, diha v sebe. Vsak čas je v nevarnosti, da ga usmrte vetróvi ali pa se podre na njega stena. V vodi mora stati včasi, in revmatizmu in prsnim boleznim le redko uide. Statistika tukaj dovolj jasno govori. Poleg vse tehnike pa se nevarnosti niso izdatno zmanjšale, ker se le iztežka ali pa sploh ne dajo odpraviti.

Zato so pa iz navedenih vzrokov v rudnikih v nekaterih državah že uvedli 8urni delavnik — in to na Angleškem in na Belgijskem, pa tudi na Francoskem in Nemškem, če ne povsod, pa deloma. Kako je v tem oziru na Avstrijskem, hočem v naslednjem razpravljati.

V Avstriji je 8urni delavnik uveden le v dveh ali treh rudnikih. Je li mogoče ga vpeljati v vseh rudokopih? Na to vprašanje odgovarjamo s pogojnim »da«, in sicer iz sledečih vzrokov:

1. Za časa letošnje premogarske stavke v Avstriji so se začeli gibati tudi premogarji na Nemškem, posebno v Waldenburškem okrožju. Zahtevali so kakor Avstrijci 8urni delavnik, in v medsebojnem dogovoru med odposlanci delavcev in delodajalcev se je določilo, da se uvede od 2. aprila l. l. 8urni delavnik v Waldenburških rudnikih (*Arbeiter-Zeitung*, 15. febr. 1900). Obenem so se zvišale mezde. V pruskih državnih (premogokopih) rudnikih je vpeljala država l. 1889. mesto deset- in enajsturnega dela 8urno. Delavni čas se je skrajšal za 25—36%, proizvodnjo posameznega delavca le za 10—15% v letu 1891.; ta diferenca se je sedaj, če se ne motim, že poravnala. Določnih dat nisem mogel dobiti v roke. Rudniki ne delajo z izgubo, ampak neso še precej dobička. Na Saskem so v enem in istem okrožju osem-, deset- in dvanajsturni delavniki, dokaz, da je 8urni delavnik mogoč in selahko vzdrži tudi poleg 9urnega, akoravno so rudniki v rokah različnih podjetnikov in je tekmovanje mnogo hujše. Če se pa 8urni delavnik obnese na Saksonskem in Prusko-Šleskem, je tudi mogoč na bližnjem Moravskem in Češkem.

2. Da bi bil tudi v Avstriji 8urni delavnik ne samo delavcem, ampak tudi podjetnikom v korist, priznavajo nam izvedenci. Tako piše W. Jičinsky, c. kr. svetnik in osrednji ravnatelj, v svoji knjigi: *Bergmännische Notizen*, str. 148.: »Po mnogem zaupnem opazovanju se je dognalo, da dela v 10urnem delavniku le pridnejši in spretnejši delavec 8 ur, večji del delavcev pa poprečno le 7 ur. Naobražen in spreten delavec lahko brez prevelikega napora dovrši v 6 urah isto, kar navaden delavec v osmih ali desetih, in možno bi bilo, preiti takoj in brez težav na 8urni delavnik, ako bi imeli na razpolago same inteligentne in pridne delavce . . .« S tem pa, da bi se že sedaj uvedel 8urni delavnik v rudnikih, bi se dala delavcem priložnost, se izobraziti, bi bilo brez velike izgube mogoče, si ustvariti pridne, izobražene in dobre delavce. Delavci bi bili prisiljeni, delati boljše in hitreje, če bi hoteli ostati pri istem zaslužku, kakor so ga imeli doslej. Počasi bi spoznali in vedeli ceniti 8urno delo tudi oni delavci, kateri še dosedaj tega ne izprevidijo. Tudi rudarska oblast je že predlagala 8urni delavnik, in sicer je l. 1870., torej pred onim velikim polomom l. 1873. priporočalo ga celovško rudarsko glavarstvo.

3. Osemurni delavnik je bil že v Avstriji pred letom 1873. precej časa vpeljan ravno v onih rudnikih, kjer se sedaj morajo delavci najbolj boriti za njega. Tako v rudnikih Severne železnice, Rothschilda,

Lariša, Vilčka i. t. d. Sedaj n. pr. še obstoji v rudnikih »Rosičke rudarske družbe«, kjer so ga že pred kakimi desetimi leti uvedli.

4. Ko bi znašalo delo v rudnikih res v celem 10 ur, bi bilo umljivo, zakaj se drže podjetniki s tako krčevitostjo 10urnega delavnika. Na enketi, sklicani začetkom meseca marca od socialnopolitičnega odseka državne poslanske zbornice, se je izrazil o delavnem času dr. Fillunger sledeče: V ostrovskega okrožju je uveden 10urni delavnik, vračunjena vhod in izhod, torej od trenutka, ko nastopi rudar pot v jamo, do trenutka, ko stopi na prosto. Ako odračunimo od tega čas, katerega potrebuje za vožnjo v globočino in iz jame, potem čas, kateri preteče, predno pride rudar na svoje mesto, kjer se usede k delu, prestanke med delom, provzročane po razstreljanju in s tesarskim delom, počitek i. t. d., dobimo čisti delavni čas, ki znaša $6\frac{1}{2}$ ure. — Enako so poročali drugi zvedenci. Izvajanjem teh mož smemo popolnoma verjeti, ker se strinjajo s podatki iz drugih krajev in odgovarjajo popolnoma razmeram. Vpraša se le: Bi ne bilo mogoče teh prestopov skrajšati? Z večjo tehniko pri ureditvi rovov in razstreljevanju, s pomočjo pomožnih delavcev, boljših priprav za odvažanje premoga bi se dalo doseči isto, kar so dosegli drugod: skrajšanje prestopov, skrajšanje delavnika, ne da bi trpel na tem čisti delavnik.

5. Najbolj uvaževanja vreden je pa sledeči ugovor. Kakor svoje dni angleška rudniška podjetja, tako se izgovarjajo tudi avstrijska s tem, da bi morala veliko novega kapitala investirati, ker bi se morale jame popraviti, uvesti tretja skupina delavcev, kopati nove jame i. t. d. To je sicer res. Pa vprašam zopet: Komu v korist bi pa bile te investicije? Ako bi bilo dokazano, da se v šurnem delavniku manj proizvede, bi imela podjetja škodo, ker se novi kapital ne bi obrestoval. Ker pa je, kakor smo prej dokazali, ravno nasprotno resnica, da se namreč proizvodnjo ne zmanjša, ampak ostane isto ali se celo še pomnoži, bi se sicer ne nanaglomala, pa vedno boljše kapital obrestoval in amortiziral. Pri vsem tem pa bi imeli delodajalci ta dobiček, da bi si vzgojili in pridobili inteligentno, pridno delavstvo, ki bi vedelo ceniti novo uredbo in se po njej ravnati. Ravno na zadnje dejstvo se pri nas še premalo gleda. Da le ima podjetnik delavce — kako je delavstvo, zadovoljno ali nezadovoljno, izobraženo ali ne, ali živi v zadostnih življenjskih razmerah ali ne, na vse to se še pri nas v Avstriji na lastno škodo podjetij premalo pazi. Da je tako, je vzrok ta, ker se v mnogih podjetjih gospodarji prehitro menjajo. Mnogi podjetniki gledajo le na to, kako bi obrt svoj dobro prodali in si s tem osigurali brezdelne rente. — Vzrok

pa je mnogokrat, da, skoraj večinoma tudi trenutna dobičkoželjnost in pohlepnost po visokih dividendah.

6. Da ne trpi pri 8urnem delu proizvajanje, smo dokazali v splošnem delu. Ravno tako ne bi trpel naš obrt vsled svetovne konkurence, kar smo tudi že prej omenili. Tukaj moramo posebej se ozirati na premogokopska podjetja. Avstrija izvažajo največ v Nemčijo in največ iz Nemčije uvažajo. Če pa lahko Nemčija v tej obrtni panogi tekmuje z drugimi državami, če lahko izvažajo v druge države, celo v Italijo v novejšem času, na drugi strani pa niti ne zadoščuje lastni potrebi ter mora uvažati premog posebno iz Avstrije, smemo iz tega sklepati, da, če ne škodi Nemčiji 8urni delavnik, tudi nam ne bi škodil, posebno če pomislimo, da je pri nas dobava premoga v mnogih ozirih ložja, in da se naša industrija šele razvija v ono veliko drevo, katero je vzraslo v drugih državah iz malih obrtnij.

Ta izvajanja so nas torej privedla do zaključka, da je tudi v Avstriji 8urni delavnik mogoč. Pa vendar se socialnopolitični odsek ni odločil za predlog socialnodemokratskih poslancev, ampak je sklenil na predlog poročevalca dr. Fořta, sprejeti 9urni delavnik za podlago nadaljni razpravi. Omenjeni načrt dr. Fořta dovoljuje celo od 9urnega delavnika, ki se kot normalni delavnik za rudarje pod zemljo naj sprejme v zakon, izjeme tam, kjer so zavoljo geologičnih, tehničnih in drugih važnih razmer neobhodno potrebne.

Ker pa se vlada še načelno ni izrekla za predlog, ne proti predlogu dr. Fořta v socialnopolitičnem odseku, bi bilo odveč, že sedaj razpravljati o tej stvari. Ako se ne uvede naravnost 8urni delavnik, uvede se na vsak način, toliko se lahko reče že danes, 9urni, kakor so storili to na Angleškem — in kakor tam, tako tudi pri nas ne bomo dolgo čakali 8urnega dela.¹⁾

¹⁾ Za sestavo tega spisa sem porabil sledeče vire:

Dr. Lujo Brentano: Ueber das Verhältnis von Arbeitslohn und Arbeitszeit zur Arbeitsleistung; Leipzig. —

Dr. Leo Verkauf: Die Gesetzgebung zu Gunsten der Bergarbeiter in Deutschland und Oesterreich (Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik, IV. zv., str. 618.) —

Dr. F. Schuler: Der Normalarbeitstag in seinen Wirkungen auf die Production (Archiv f. soc. Gesetzgebung und Statistik. IV. zv. 82 sl.) —

Dr. Gerhart pl. Schulze-Gävernitz: Der Grossbetrieb, Leipzig 1892. Časnik: Neue Freie Presse und Arbeiterzeitung, in sicer štev. za časa stavke od začetka (6.) prosinca — 25. sušca t. l. —

Časopis: Die Zeit, 1900, XXII. 3. Februar, štev. 279.: Der Achtstundentag im Kohlenbergbau. Von Prof. Dr. Lujo Brentano. A. B.

Iz pisem Jurja Šubica.

Ob desetletnici njegove smrti.

Priobčil Ivan Šubic.

XII.

V Atenah, 20. marca 1880.

Dragi Ivan!

Olgo Ti že zopet nisem pisal — toliko imam vedno posla, da v resnici ne pridem do pisanja. Pri Schliemannovih je dela še za dve leti — a imeli bi že zdaj radi dokončano —; mož hoče vse naenkrat, dobro in — zastonj! Ker pa želim s Schliemannom ostati v ugodnem razmerju, delam sila pridno in držim paleta v rokah »od zore do mraka«. Poleg tega svojega glavnega posla delam tudi pri obeh Zillerjih; starejšemu portretiram gospo, mlajšemu sem pa komponiral razne figure za neke ornamente, sedaj pa slikam njega po naturi, umrlo njegovo sestro pa po fotografiji. Iz tega vidiš, da je Juri priden in da ima jako malo časa zase, da bi se oddahnil. Včasih sam ne vem, kje se me glava drži. Trikrat na teden poučujem še trinajstletno hčerko angleškega poslanika Courbetta v risanju; plača mi briljantno od ure. Tisti franki niso napačni in so mi jako dobrodošli poleg mojih rednih dohodkov. Z denarjem je namreč tukaj križ. Dasiravno ne obiskujem veselice in grem le malokdaj v gledališče, dasiravno živim jako solidno in se ogibljem vseh izkušnjav, vendar denar gine kakor kafra!

V družini angleškega poslanika so mi jako prijazni in bil sem že raznim visokim dostojanstvenikom predstavljen. Gospa poslanikova se tudi posebno zanima za moj položaj in mi prigovarja, da bi se naselil stalno v Atenah. Prvi je to misel sprožil starejši Ziller in začel delovati zanj — menim, da sem Ti že enkrat pisal o tej zadevi — a sedaj je stvar nekako zaspala, ker se jaz ne morem prav iz srca ogreti zanj. Profesura bi človeka pač za silo preskrbela, a jaz čutim, da bi bilo bivanje v Atenah smrt mojega umetniškega delovanja in napredka. Dosedaj sem bil edino le na dunajski akademiji, in Ti sam najbolje veš, da ta ne zadošča. In na tej pomanjkljivi podlagi naj se naselim tu — ter pozabim še to, kar znam! No, vederemo. — Poslanik Courbett je opozoril na moje delo tudi kralja,

ki se sploh jako zanima za Schliemannovo zgradbo in je baje obljubil, da pride enkrat pogledat moje slike. Sploh so poslanikovi tako ljubeznivi ljudje, da človek izgubi v njih hiši vsako bojazljivost in nastopa skoraj tako prosto, kakor bi bil take družbe že od nekdaj vajen.

Drugih posebnosti se mi ni prigodilo v zadnjem času. Obedujem še vedno v hotelu, a najbrže se bodem v kratkem drugam preselil. Preteklo nedeljo in soboto smo imeli zopet nepričakovan mraz in sneg. Atenčani pravijo, da že dvajset let niso doživeli tolike zime. Mraza je bilo — 4° C., snega pa je padlo za malo ped. —

V ponedeljek so obhajali Grki pepelnico. Ker »praznujem« vse grške praznike, sem bil ta dan prost, in peljala sva se s Pavlom Zillerjem v Daphne in dalje skoraj do Eleusisa. Pot je bila krasna. Okolica, sela in morje — to dela sliko, ki jo človek mora videti z lastnimi očmi, popis bi le razžalil to lepoto! Skoraj na vsak korak se vidijo starinski ostanki in spomini na nekdanje slavne dobe Grkov. Pokazali so nam tudi mesto, kjer je baje sedel Kserks, ko je pregledeval svoje bojne čete.

Morebiti bodem prihodnji teden obširneje pisal, osobito pa o svojem položaju glede ostanka v Atenah — za danes pa sklepam. Zdravstvujte vsi in praznujte velikonočne praznike veselo ter se spominjajte daljnega Jurja, ki si te dni bolj nego kdaj želi biti med vami!

Srčen poljub

od Tvojega Jurja.

XIII.

V Atenah, 1. maja 1880.

Dragi Ivan!

Včeraj teden, ravno dan pred svojim godom, sem dobil Tvoje lepo voščilo, za katero Ti izrekam najprisrčnejšo zahvalo. Tudi jaz želim in ponavljam iz dna srca, da ostane najino prijateljstvo nerazrušljivo do — smrti.

Smrt! Ta beseda se mi te dni tolikokrat ponavlja, ko sem zvedel, da Karlina¹⁾ ni več! Karlin umrl — — manjka mi izrazov, da bi povedal, kar čutim v srcu. Celó življenje se mi zdi kakor sanje; koliko prijateljev in znancev je šlo v kratkem tja, od koder ni nobene vrnitve več! Bralec²⁾, Strohhecker³⁾ in zdaj še Karlin Jože,

¹⁾ Glej letošnji »Ljubljanski Zvon«, stran 37. '.

²⁾ Bralec je umrl kot osmošolec v Ljubljani.

³⁾ Strohhecker je bil jako nadarjen slikar, dunajski tovariš Jurjev.

najboljši, najplemenitejši med njimi! Kako živo se še spominjam njegove prve poti na Dunaj, ko je ostavil semenišče ljubljansko. Prvo noč je spal pri meni — koliko sva takrat govorila! In poznejše življenje na Dunaju, razni izleti in druge prilike . . . a kaj čem dalje, prehudo mi je! Ohraniva mu blag spomin, in lahka mu zemlja dunajska!

Vrhutega pridejo še žalostne novice o teti Špeli in očetova pisma, v katerih mi toži, da . . . provzročuje njima in materi več skrbi in sivih las nego mi vsi drugi; da je Tine pri vojakih bolan i. t. d. — kako naj bode potem človek vesel in uživa življenje v tujini? In meni gre vsaka taka stvar do srca, kakor veš . . .

Pa dovolj o tem. — Juri ne sme glave povešati. Obrabi se in piši mi vsaj Ti kaj veselega in zabavnega iz domovine! Bodeš že kaj našel, če ne pri sebi, pa pri tujih ljudeh — da bo le kaka prijetna vest o mojih znancih!

Na dan svojega godu sem bil v Kefisiji z mlajšim Zillerjem in preživel razmerno zelo lep dan. Seve, prave družčine ni bilo; pogrešal sem marsikoga, v prvi vrsti pa Tebe. Kdaj se pač vidiva? Kako želim zopet biti na Dunaju in dati slovo tej lepi deželi, ki se mi zdi vedno le kakor pobeljen grob . . .

Zdrav sem in delam vedno enako naporno. Vročina se pričinja in obeta dokaj neprilik. Iz hotela »d' Angleterre« sem se preselil v drugo stanovanje, kjer imam bolj mir in kjer tudi ceneje živim. Čemu bi denar po nepotrebnem metal skozi okno?

Grki praznujejo jutri Veliko noč. Zato že več dni neprestano streljajo, zvonijo in muzicirajo ter uganjajo ceremonije, da je groza. Zanimivo je to gledati in spoznavati, ker je našim obredom vendarle zelo malo enako.

In kako se godi Tebi, dragi Ivan? Pozdravi brata Janeza in prijatelje, ki se zame zanimajo, najlepši pozdrav in poljubov brez števila pa Tebi od Tvojega najzvestejšega in najboljšega prijatelja

Jurja.

XIV.

V Atenah, dan pred sv. Jakobom 1880.

Dragi Ivan!

To pismo Ti pišem s svojo desno roko črez morje, hribe in doline (to je le fraza, v resnici bi rabil predolg »štilček« za to) in želim, da bi Te našlo pri najboljši volji . . .

Iz tega nenavadno slovesnega začetka si gotovo že »pograntale«, da pišem v posebnem duševnem stanju svoj list. In istina je! Veš,

zadnje dni imam mnogo družčine iz domovine. Razni učenjaki so prišli gledat v Olimpijo starine in drugo šaro, ki jih zanima, potem pa smo v Atenah malo pokazali, kako znamo biti »fajn fantje«. Pol leta sem živel kakor v samostanu, sedaj pa mi ne more nihče zameriti, če smo bili malo židane volje in dali marsikateremu franku slovo na »nimer« . . .

Tu zdaj vražje pripeka, in človeku se zdi, kakor bi bil noč in dan v parnih toplicah. Praznik pa imamo skoraj vsak dan; svetniki so vsi veliki, potem pa pride tisti dan, ko je kralj prišel na svet ali pa njegova žena Olga, ali če že drugega ni, je pa god enega ali drugega izmed princev, ali pa končno kak spominski dan iz grške zgodovine itd. itd. Včeraj teden so dobili brzojavko iz Berlina, da so jim na kongresu prisodili mnogo dežele — to je bila radost! Tri dni so streljali skoraj brez prestanka, in zvečer je bilo mesto razsvetljeno do zadnjega kotička. »Estrajharjev« pa nimajo ravnó radi, in povsod se čuje zabavljanje. Celó v gledališču so hoteli predstavljati igro, v kateri se Avstrijci zasmehujejo, a policija je to pravočasno zabranila.

Začel sem o politiki, in zato je čas, da neham. Upajoč, da dobim kmalu kaj vesti od Tebe, dragi brate, ostajam s premnogimi pozdravi in poljubi

Tvoj

stari Juri

XV.

V Atenah, 2. avgusta 1880.

Dragi moj!

Včeraj sem imel imeniten obisk — sam »basileus ton hellenon« je posetil Schliemannovo palačo in si podrobno ogledal moja dela. Kralj je prišel v spremstvu dveh dvornih gospodov, katerih imen pa si nisem zapomnil, ker so ta nesrečna grška imena vsaj po pol ure dolga — in se je mudil skoraj eno uro, večinoma pri mojih dovršenih delih, oziroma pri načrtih zanje. Imel sem priliko, kralju vse natanko razložiti in mnogo ž njim govoriti. Dobil sem vtisk, da je mož jako izobražen na umetniškem polju — kak kontrast v primeri s Schliemannom! Zanimal se je tudi za moje osebne razmere, in zdelo se mi je, kakor da bi bil informiran o korakih glede mojega ostanka v Atenah. Izpraševal me je tudi o dunajskih odnošajih na akademiji in med raznimi znanimi umetniki — sploh je bil jako zgovoren in ljubezniv. Moji znanci mi svetujejo, naj izkoristim ta obisk — a Ti veš, da je moj sklep storjen, in da ne ostanem na Grškem. Tudi imam premalo tiste — recimo židovske — nature in energije, da bi

si znal sedaj delati pot v take kroge; pa kaj bodem to razlagal, saj sam le predobro veš, kak značaj imamo Slovenci v tem oziru!

Poslovalo se je Njega veličanstvo najmilostneje. Ta obisk, o katerem že pišejo današnji listi, me je jako razveselil, ker vidim, da se celo najvišji krogi zanimajo zame, in ker mi to daje up, da se mi je delo precej posrečilo.

Toliko v naglici, da zabeležim, kdaj in kako sta se prvič sešla dva znana Jurja — eden je bil Štefanov Jurca iz Poljan, drugi pa Georgios I., kralj vseh Helencev.

Zdravstvuj in piši kaj! Pozdravlja Te prisrčno

Tvoj

Georgios.

XVI.

V Atenah, 21. oktobra 1880.

Dragi Ivan!

Danes opoldne sem dogotovil v stanovanju prof. Zillerja neko šestdnevno delo (pompejanski friz na steno), sedaj pa hočem nekoliko odgovoriti na Tvoja dva zadnja lista.

Pri dr. Schliemannu sem 13. t. m. nehal delati. Nisem sicer z vsem gotov, in marsikaj je še ostalo, kar je bilo namenjeno za slikanje, a doktor je želel, da bi se delo ne nadaljevalo, dokler ne pride domov, kar se bode menda zgodilo v osmih dneh. Med tem časom bodem dogotovil Zillerju portret, s katerim sem bil po leti prenehal. Če se s Schliemannom ne pogodiva še za dalje, bodem potem risal par študij in morebiti nekaj portretov, ker mi gospa poslanikova vedno prigovarja, naj ostanem še tu; govorila je z raznimi znankami, in te se hočejo tudi dati slikati — zato sam še ne vem, kako se bode razvila moja najbližnja prihodnost. Zdaj sem začel že delati načrte za domov. Črez Laško ne pojdem, ker mi ne kaže ostati v Rimu in nimam tam nobenega znanca. Najbrže pojdem neposredno na Dunaj nazaj.

Kralj je v nedeljo prišel v Atene in je bil jako slovesno sprejet. Vse ljudstvo je vrelo skupaj. Danes je bil otvorjen državni zbor v navzočnosti kralja in kraljice.

Mudi se mi že, in zato sklepam svoje pisanje s srčno željo in nado, da Te najde pri najboljšem zdravju in v najprijetnejšem položaju. Bog Te živi in prejmi vroč poljub

od Svojega

Jurja.

XVII.

V Atenah, 6. novembra 1880.

Ljubi Ivan!

Danes sem bil pri Schliemannu — on ne misli več dati slikati. Drugih gotovih del, ki bi mi toliko nesla, da bi se izplačalo, podaljšati svoje bivanje v Atenah, nimam in zategadelj mislim, da se bodem v kakih štirinajstih dneh vkrcal na ladjo, ki me ponese proti domovini!

Družina poslanika Courbetta je odpotovala vsled nepričakovanih naročil angleške vlade v Carigrad in se vrne v enem tednu. Tedaj izvem podrobneje, kako je s portreti, o katerih sem Ti v zadnjem listu menda pisal, in bodem vedel urediti svojo hišo.

Janezovo pismo sem včeraj prejel — srčen mu pozdrav! Z željo, da Te to pismo najde židane volje, Te najpristrčneje pozdravljam in ostajam

Tvoj

Juri.

XVIII.

V Atenah, 2. decembra 1880.

Ljubi moj!

V naglici Ti poročam, da se danes odpeljem v Pariz k Hynaisu, ki je dobil neko večje naročilo in me je nujno povabil, da mu pomagam. Več o tej stvari, ko pridem v Pariz, od koder Ti bom takoj pisal.

Najpristrčnejši pozdrav in sto poljubov

od Tvojega

Jurja.

Adijo, Grška! —

V gori zeleni . . .

V gori zeleni na hrastovi veji
oglasil se črni je vran:
»V goste neznane gavrane povabim,
ko umrje za gorami dan.«

V gori zeleni so zbrali se vrani,
na hrast prileteli šumnó,
kjer je viselo izpačenih ustnic
že očrnelo teló.

»V goro zeleno prišel je mladenič,
tu vzel je slovo od sveta;
zakaj je to storil, Bogu bo govoril,
— nam pustil telo je, kra-kra!«

Demeter.

O k u g i .

Spisal dr. Ivan Robida.

(Dalje.)

o so bile vodilne misli vseh terapevtov s serumom, pred vsem Rouxa in Behringa. Behring je vcepljal konjem vedno večje množice bacilov, ki povzročajo difterijo. Čim več glivic je spustil posameznemu konju v kri, tem več in tem učinkljivejše protistrupne krvne sokrvice, t. j. seruma, je imela dotična žival. Končno je vzel konju gotovo mero krvi, napojene s tem bacilskim protistrupom.

Mislimo si torej, da otrok zboli za davico. Slabo se mu godi — bacilov je zašla v njegovo kri tolika množica, da telo ne more proizvesti dovolj antitoksina. Tu pride zdravnik in zabrizgne v konjski sokrvice nahajajoči se antitoksin, to se pravi: premali množici protistrupa, kakor ga je storil otročji organizem, je dodal u m e t n o še nekaj protistrupa. In sedaj bo dovolj, da nadaljuje kri uspešen bolj proti bacilom in njih razpadlinam. Antitoksina je dovolj, razpadline onemorejo — otrok je rešen!

Naj se mi oprusti, da sem navidezno zašel od svojega predmeta. Vendar se mi je zdelo neobhodno potrebno, da sem vrnil to diskusijo vmes.

Kakor pri difteriji, takisto je pri kugi. Po teh načelih sta tudi učenjaka Kitasato in Fersin napravila serum proti kugi. Poslednji zdravnik poroča, da je otel izmed 28 za kugo obolelih oseb 25 smrti. Vsekakor stvar ni še dognana; vendar je danes že popolnoma jasno, da je to edina prava pot zdravljenja ne le za kugo, ampak sploh za vse infekcijske bolezni.

Drugih lečil v pomenu besede proti kugi nimamo. Kar se je rabilo kdaj in se še rabi, je nezadostno in jako dvomljive vrednosti. Priporočalo se je tekom stoletij vse — vprav brezštevilna množica zdravil svedoči, da ni nobenega zanesljivega bilo v celi ogromni zbirki.

Tako smo pregledali vzroke in pojave te grozne bolezni in povedali, kako jo lečiti, kako jo odvrčati od nas. Predno končam današnje predavanje, mislim, da ne bo nezanimivo, ako se ozremo še nekoliko po zgodovini raznih epidimij »črne smrti«. —

Brez dvoma je, da so poznali kugo že v starih časih. Mimgrede je omenjajo grški pisci, in za Justinijana l. 542. nastopivša

bolezen, imenovana »pestis inordinaria«, pač težko da je bila kaj drugega nego prava kuga.

A prvo povsem zanesljivo poročilo o kugi v Evropi imamo pa šele iz l. 1349. Zanesli so jo tedaj iz Italije v naše kraje. Preplula je južno Avstrijo ter razvila svoje delovanje na vprav grozen način. Stara kronika poroča, da je tedaj umrlo na Dunaju, ki je tedaj štel kakih 70.000 prebivalcev, po 1200 ljudi na dan. V isti kroniki se čita:

»Da wurde das Sterben in Oesterreich gar gros, ganz besonders zu Wien, also daß man alle Leut, arm u. reich, musste legen in den Gottesacker zu St. Coloman. Und starben soviel Leut, an einem Tag, 1200 Leichen, so da gelegt wurden in den Gottesacker; u. waren daselbst 6 Gruben gegraben bis auf das Wasser, u. man legte in die eine Grube 4000 Leichen, ohne die, die heimlich begraben wurden in den Klöstern u. den andern Kirchen. Der Herzog floh aus der Stadt gen Purkersdorf u. verbot, daß man niemand durfte legen auf die Freithöf überall in der Stadt. Und auch viel Leut flohen aus der Stadt, deren viel auf dem Land starben. Und auch zeigte sich die Sterblichkeit an den Leuten also: an welchen Leuten sich rothe Sprinkel oder schwarze erhoben, die starben alle an dem 3. Tag, u. auch entsprangen den Leuten Drüsen unter den Achseln, die starben nahe alle an dem 3. Tag. Es war auch der Jammer so groß, daß die Leute barfuß Kirchfahrten gingen u. thaten Große Gebet. Das half alles nichts. Auch war manches Haus dort zu Wien, wo siebzig Menschen ausstarben u. auch mehr, also daß manches Haus öd stund, daß die Leute alle todt daraus waren. Und wie viel Gut u. Erbe ward so erblos, daß niemand war, der sich sein unterwand; die Leute sagten, sie hätten gar genug, sollten sie nur leben. Und wie groß die Sterblichkeit war, konnte man die Wahrheit nie erfahren. Der Lai-Pfaffen starben soviel, daß zu St. Stephan allein ihrer starben 54.«

Kakor uče drugi viri, je bilo tedaj mrtvecev 500—900 na dan. Povprečno je pobrala kuga od Velike noči do sv. Mihela 40.000 ljudi, pomrlo jih je torej nad polovico; nič manj ne po drugod. Slavni Boccaccio poroča, da jih je umrlo samo v Florenci 90.000. Kako strašno je razsajala bolezen med ljudstvom in kako ga je zbegala, svedoči morda najbolj sledeči odstavek iz Boccacijevga poročila:

Ko pa je postalo zlo splošno, zaprla so se srca prebivalcev ljubezni. Bežali so pred bolniki in njihovo lastnino, nadejajoč se, da se rešijo na tak način. Drugi so se zaklenili s svojimi ženami, otroki in posli po hišah, jedli so in pili, kar je bilo dobro in drago, vendar

redno zmerno in brez vsega razkošja. Nihče ni prihajal k njim, nikako poročilo o bolezni ali smrti ni prestopilo praga njihovih stanovanj; zato pa so si preganjali čas s petjem, godbo in drugo zabavo. Drugi zopet seveda so mislili, najboljšje je, da jemo in pijemo, da se zabavamo kakorkoli že in si ne odrečemo nikake želje, pa najsi bode že, kakor hoče. To je najboljšje lečilo. Hodili so noč in dan iz gostilne v gostilno, popivali brez mere in zadržka, kolikor se jim je poželetelo. Na tak način so se seveda tudi po svoje izogibali vsem bolnikom in prepuščali dom in posestva usodi kakor ljudje, katerim je že odbila smrtna ura.

V tej splošni bedi in edinščini je propadal vsak ugled božjih in posvetnih zakonov. Večji del uradnikov je pomrlo za kugo ali pa so ležali bolni, ali pa so izgubili toliko členov rodbine svoje, da niso mogli opravljati nikakega posla; zato je odslej delal vsakdo, kar se mu je ljubilo.

Drugi zopet so ubrali v načinu svojega življenja srednjo pot. Jedli in pili so, kakor se jim je zdelo vprav dobro; pohajali so in nosili s seboj prijetno dehteče cvetice, zelišča in slastila; duhali so semtertja ob njih, misleč, da si ukrepe glavo ž njimi in da se ubranijo škodljivega vpliva gnilega zraka, katerega so okuževali bolniki in mrlič.

Drugi pa so bili še previdnejši. Dejali so, da ga ni boljšega sredstva izogniti se kugi, kakor bežati pred njo. Ostavili so torej mesto, svoja bivališča, sorodništvo in preselili se moški kakor ženske na kmete. Vendar je tudi teh mnogo umrlo; in sicer so umirali popolnoma odstranjeni od celega sveta, ker so sami take vzglede kazali. Tako se je torej zgodilo, da je skoro meščan pred meščanom, sosed pred sosedom, sorodnik pred sorodnikom bežal — ne da jih poseti — in da je končno — tako silno je udušil strah slednje čuvstvo — ostavil brat brata, sestra sestro, soproga moža in celo oče svojo lastno decó in jih prodal neposečene in neoskrbljene njihovi usodi. Tako pa so vsi, kateri so ostali brez pomoči, bili izročeni rokam lakomnih poslov, kateri so, zahtevajoč visoko plačo, prinašali bolnikom jedil in zdravil in so bili navzoči ob njih smrti; no, svojega dobička niso se čestokrat predolgo veselili — vzela je tudi nje črna smrt. Tedaj pa je izginila pri onemoglih tudi vsaka sramežljivost in pravnost; žene in dekleta so pozabile na svoje poštenje ter so rabile za gojenje svojih teles brez razlike moške in ženske najnižjih stanov. Žene, sorodniki in sosedje se niso zbirali več kakor inače v hišah umrlih — da se udeleže žalosti preživelih. Sosedje niso več nosili

mrličev v izprevodih; brez navadne množice duhovnikov, brez petja in prižganih voščenk so se vršili pogrebi. Premnogo jih je umrlo popolnem osamelih; srečen oni, za katerim so sorodniki in znanci jokali. Na mesto bolesti in žalosti je stopila ravnodušnost, smeh in šala, zlasti ker so ljudje, zlasti ženske, mislili, to je dobro sredstvo proti obolenju. Redkokdaj je šlo 10—12 pogrebcev za krsto; mesto navadnih nosilcev in grobokopov je bilo videti najete ljudi najnižjih slojev ljudstva; brez molitve, brez voščenske so nesli le-ti truplo do najbližje cerkve ter je potem vrgli v katerisibodikoli grob, kjer je še bilo kaj prostora. Med ljudmi, katerih ni prištevati bilo srednjemu stanu, in med navadnim ljudstvom je bila nesreča še hujša. Med temi jih je ostalo bodisi radi revščine, bodisi radi brezskrbnosti po največ v stanovanjih ali v njih bližini — in umirali so tisočero. Marsikako življenje je ugasnilo po noči in po dnevi na cesti in ulicah. Pri mnogih je razglasil šele smrad napol gnilih trupel njihovo smrt. Čestokrat so sosedje, boječ se, da ne nalezejo bolezni, vzeli mrliča iz stanovanj ter jih položili med hišna vrata, kjer so jih v jutro mimoidoči v celih vrstah ležeče našli. Navadno so polagali po tri do štiri na nosilnice, in tako se je zgodilo, da so moža in ženo, očeta in mater v družbi dveh do treh sinov skupno nesli na isti nosilnici na mrtvišče. Pogosto se je tudi zgodilo, da se je enemu pogrebu pridružil vrstoma na cesti drugi; tako je izprevod, predno so prišli do pokopališča, narastel desetero. —

Morda ne manj zanimiv list iz te dobe je ohranjeno pismo pesnika Petrarke, čigar Lavra je, kakor znano, tudi umrla za kugo Petrarka, znan sovražnik zdravnikov, piše svojemu bratu:

»Moj brat! ! Kaj naj poročim? Kje naj pričnem? Kam naj se obrnem? Povsod je boleost, povsod osuplost! Na meni samem vidiš ono, kar je Vergilij o tako velikem mestu pisal; kajti tu je neznosna žalost, tukaj je strah in bojazen in povsod slika smrti! Dal Bog, moj brat, da se nisem rodil ali sem preje umrl! To leto ni nas oropalo samo naših prijateljev — iztrebilo je naravnost svet svojih prebivalcev. In ako je še kaj pustilo, glej, prihodnje leto polasti se še ostanka, in smrtna kosa pokosi vse, kar je še ostalo. Kako? Ali bodo verjeli zanamci, da so vrveli nekdanj časi, kateri so ne le to in ono deželo, ampak skoro celi svet gledali brez stanovnikov, in vendar se ni nebo ločilo od zemlje, ni bilo vojska in ne drugih nesreč? Kaj ste videli kaj enakega, kdaj govoreči čuli o tem? Kje leže listine, v katerih stoji zapisano, da so opustošene hiše, izpraznjena mesta, polja neobdelana in poljane krite z mrličmi, kratko-

malo, da je zemeljski ris v strašno puščavo brez konca izpremenjen? Vprašaj zgodovinarje — molče — vprašaj prirodnoslovce — kamené. — Obrni se k svetovnim modrecem — skomičgujejo z rameni, gubančijo čelo, polagajo prst na usta in velevalo: molči! — Kaj boste verjeli vi, ki pridete za nami? Doživeli vse, dvomim skoro o tem, misleč, da so sanje; žal, da sem zavesten, da gledam z odprtimi očmi, da pogrešam, domov prišedši, ljubljene svoje in se prepričavam iznova ob istinitosti onega, o čemer tarnam in tožim.

(Konec prih.)

Utrinki.

Spisal Jos. Kostanjevec.

III.

»Pet pedi«.

(V spomin Fr. Gestrinu.)

Bil je lep poletni popoldan, ko sva sedela v senci pred kolodvorsko gostilnico v Postojni. Pod nama se je razprostiral prijazni trg. V solnčnih žarkih so se kopale trške strehe, a križa na višku obeh zvonikov župne cerkve sta žarela kakor rdeči plamenici. Listje divjih kostanjev v drevoredu je temnelo, samo semtertja se je medlo zasvetlikalo, ko je potegnila sapa od severa.

V daljavi je sivel širokoglavi Nanos, obrobjen v ozadju s črnimi lisami, ki so se semtertja pretrgale, a se kmalu potem združile v dolgo temno črto, izgubljačo se polagoma v nedoglednosti. Na nasprotni strani je počepalo nizko zaraslo gričevje v valoviti krivi črti. Vmes je bilo videti nekaj manjših vasi z rdečimi zvoniki, a tam daleč je črnelo zidovje Oreškega gradu.

Oba sva bila zamišljena ter sva molče zrla v to panoramo.

Črez nekolikó časa se predrami prvi on. Obrne se proti meni ter potegne z desnico preko kratkih rumenkastih brčic.

»Ali veš, kaj premišljujem?«

»No, kaj?«

»Gotovo zopet razmišljaš, kako bi kaj »ustvaril« za »Zvon«!«

»To je presplošno! Tako se lahko ugane!«

»Dobro, torej kaj natančnejšega! Počakaj . . .«

Njegovo oko se je vprlo v moje, in njegove ustnice so se zaokrožile na nasmeh.

»Teško bode kaj,« je dejal ter podprl glavo v desnico. Zopet je zrl tja doli predse ter molčal.

»Da, to je!« sem dejal čez nekaj hipov. »Kar ti zdaj vre po glavi, ni snov za kako pesem, pač pa za — daljšo povest! Nimam li prav?«

Hitro se je sklonil kvišku, in na njegov obraz je prisijal živahnejši izraz.

»Prav imaš! Glej, tam doli ono poslopje! Vidiš, to je grad; imenuje ga — Kot. In v tem gradu je arhiv — imenuje torej povest »Iz arhiva«. — Ta-le skupina hiš naj pa bo trg — Lesnice.«

Govoril je hitro in kazal z roko predse.

»Kje so pa osebe?«

»Poln jih je ves trg!«

In začel mi je razkladati svoj načrt.

Nazadnje pa je dostavil:

»Toda, ako hočem še kaj napraviti, moram hitro začeti!«

Njegovo lice se je zatemnilo, in v njegovo srce se je uselila ona zla slutnja, ki ga je preganjala vedno, bodisi na samem, bodisi v veseli družbi.

Sočutno sem ga pogledal ter dejal:

»Izbij si vendar take reči iz glave!«

Toda zmajal je z glavo ter rekel žalostno:

»Ne morem, moje slutnje so opravičene!«

»Bodi pameten, zdrav si ko riba, in do tvojega groba je še —«

V tem trenutku se je prav pod nama v rumenem žitu oglasila prepelica.

Dvakrat se je razločno začul njen »pet pedi«, »pet pedi«.

Strepetal je po vsem telesu, položil mi roko na ramo ter vprašal:

»Ali si čul?«

Njegov glas je bil votel in skoro hrpav.

»Ali si čul?« je ponovil drugič, ko sem povsnil oči. Po vseh mojih udih je zašumelo, in v grlu me je začelo nekaj dušiti. Toda izpregovoriti nisem mogel niti besedice.

On pa je dejal:

»Do mojega groba je — pet pedi!«

* * *

Štiri leta pozneje sem ga obiskal v Ljubljani. Bilo ga je samo še kost in koža. Takoj sem se spomnil onega popoldneva v Postojni. Skupaj sva prebila nekoliko ur, a jaz sem bil prepričan, da je tu

vsa pomoč zastonj. Tuči sam je bil o tem gotov, a dela! je še vedno, delal do zadnjega. Njegova oporoka se končuje z devizo: Bog in narod!

»V prihodnjem »Zvonu« beri mojo pesem,« mi je dejal pri slovesu, »ter se včas spomni mena!«

Hudo mi je bilo, ko sem mu stisnil velo desnico zadnjič — zadnjič.

Ko mi je došla prihodnja številka »Zvonova«, sem pa čital v njej »Balado o prepelici« in . . . jokal sem kakor otrok.

IV.

Aprilski sneg.

Izpod brstja sadnega drevja so se že bili prikazali prvi cvetovi, in za njimi je sililo sočno zeleno lističje. Po vrtovih je že zelenela trava, in izmed nje so vzdigovale svoje drobne glavice rdeče obrob-ljene marjetice. Po prisolnčnih bregovih so rumenele trobentice, in ob vsaki stezi so duhtele vijolice. Pomlad je bila v deželi.

Nekaga dne pa zaveje ostra, skeleča sapa. Solnce, ki je bilo priplulo na zapad, se prepreže z lahko, temno meglico. A ta začne vstajati, njen polkrog se vekša, in njen rob postaja mračnejši in mračnejši. In v drevesnih nasadih zašumi, veje se nagibajo druga k drugi, cvetovi trepečejo in drhtijo. Globok vzdihljaj pretrese celo naravo.

Ko odpre drugega dne zjutraj Vid Širok okno svoje sobe, prifrče mu bele snežinke v obraz, in kamor mu seže oko, povsod vse belo. A mraz kakor po zimi.

»Ob vse boče. Cvetje je pozeblo!«

»A kdaj bomo obdelali!«

Te besede je slišal Vid z ulice, a potem takoj zaprl okno. Začel se je odpravljati v pisarno. Vid Širok je bil namreč avskultant pri sodišču v C.

Tedaj pa mu prinese pismonoša droben list. Vid pogleda poštni pečat ter naglo odpre zavitek. Oči mu prelete vrsto za vrsto, a se končno vpro skozi okno v burni metež. Nekoliko hipov obstoji kakor pribit. A nato začne hočiti po sobi gori in doli.

»Ob vse boče. Cvetje je pozeblo! — Ali ni tako dejal malo prej nekdo pod mojim oknom? — Ha, pozeblo je, pozeblo. Moj Bog, ta aprilski sneg! . . .«

In misli mu splavaja nazaj v polpreteklost. Prav pred dvema letoma je šel osorej na velikonočne počitnice v svoj rojstni kraj. Peš je korakal po strmi cesti, ki je vodila skozi temen gozd. V smrečevju so se oglašali drozdi in ščinkavci, z visokega hojevega

vrha ga je zvedavo gledala čopastoušesna veverica, a iz gošče se je čulo tudi pritrkavanje žolne. Pomladno solnce na nebu ga je spremljalo ter se mu smejalo celo pot. In dospel je do znamenja vrhu klanca. Od deževja izprani in od burje razpokani križ je stal na strmi pečini.

Vidu je zastala noga. Ob križu je stala deklica, držeča v roki venec, spleten iz bršlina in prvih svežih rož. Njena roka z drobnimi belimi prsti se je dvignila, njeno vitko telo se je vzpelo na pečino, in v tem hipu je obvisel venec nad Odrešenikovo glavo, ovijajoč mu roke in raztezajoč se nizdoli črez noge.

Vid je opazoval dekličin obraz, njeno kretanje, njen stas, a tedaj se je v njegovo srce ukral prvi žarek ljubezni. Njegova duša je tedaj bila še polna idealov, in videlo se mu je, da eden teh vzorov stoji danes utelešen pred njim. In željno je iztegnil svojo roko po njem. Čutil je, da je njegovo življenje hipoma zadobilo višji pomen in namen.

In deklica ga je ugledala. Njen obraz je zalila rdečica, in njene oči so se za trenotek povesele. Toda kmalu so se dvignile zaupno, a hkratu vprašujoče. Vid se je nasmejal, in tudi njene okroglice, rdeči črešnji podobne ustnice so se zakrožile na smehljaj. A ta smehljaj se ji je razlil po celem rožnatem obrazu, ji je odseval iz velikih temnih oči, se je celo gibal na ozkih belih sencih.

Moj Bog, ali je bilo res, da sta se ta dva človeka videla danes prvikrat? Ali se nista marveč poznala že iz davnih, davnih časov? Ali nista bila skupaj že od nekdaj, da, že od pravekov? Kako bi bilo sicer mogoče, da bi se bila približala drug drugemu tako zaupno, tako vdano, da bi se bili njuni duši našli tako hitro, njuni srci se strnili tako naglo? . . .

Vid je v kratkem vedel vse njene razmere, a ona njegove. Počasi, roko v roki, sta stopala po cesti navzgor. Na vrhu klanca se jima je nasproti zableščala bela hiša. Na pročelju so iznad visokih vrat štrleli veliki jelenji rogovi, znamenje, da je to gozdarska hiša. Tam je stanoval njen oče, nadgozdar Zorko.

Postala sta nekoliko, njune oči so se vglobile druge v druge, njune roke se stisnile krepko — še hipec — in tudi njune ustnice so žareče obvisle druge ob drugih . . .

»Tedad — na večno?« je vprašal on.

»Na večno tvoja!« . . .

Odhitela je proti domu. Njene noge so se komaj dotikale tal. Na višku pred hišo se je še ozrla ter pomigala z roko v slovo. Vid pa je stal še vedno na istem mestu, in videlo se mu je, kakor bi bila ž njo izginila vsa njegova sreča, polovica njegovega življenja.

Zvečer je dospel domov v rojstno svojo hišo. Stisnil je roko očetu in materi, bratom in sestram. Toda v svojem srcu je tedaj z bridkostjo občutil, da danes ne more ponuditi niti polovice prejšnje svoje ljubezni svojcem, čutil je, da je ta ljubezen sedaj prenesena nekam drugam in da tam ostane na večno . . .

Odzdaj je Vid rad zahajal v gozd. Po končanih izpitih in praktiranju je bil imenovan za avskultanta v C. Ta trg je bil precej oddaljen od doma nadgozdarjevega. Z Marico se torej nista videla mnogo-krat, a toliko bolj sta si dopisavala. Ljubezen je rasla od dne do dne.

Vid je bil sam s seboj zadovoljen. Ljubezen do Marice mu je polnila in sladila vsako uro njegovega življenja, in domenjeno je bilo, da se vzameta, kakor hitro bode imenovan za adjunkta . . .

Moj Bog, danes pa je zapadel aprilski sneg in pokončal cvetje in pokončal up kmetovalcu!

»Cvetje je pozeblo!«

A cvetje je pozeblo danes tudi Vidu Široku!

Oni drobni list mu je prinesel grozno novico. Iz njega je posnel, da je njegov cvet utrgal nekdo drugi. Pri nadgozdarju se je pred letom nastanil mlad gozdarski adjunkt. Pri njem je imel hrano in stanovanje. Ta mladenič je bil zal in prikupljiv. In sam Bog vedi, kako je to prišlo, tudi Marica ni bila slepa ob teh adjunktovih prednostih. Ljubila ga sicer ni, njena pisma so Vidu še vedno obetala zvestobo in večno ljubezen. Da, njena duša ga je tudi v istini ljubila, ljubila vzorno in ga obožavala. In to ljubezen je varovala z nekim strahom, z neko brezumno strastjo, kakor bi se bala, da se ji razprši v nič. In v njenih pismih je med vrsticami odmeval ta strah kakor globok, brezupen krik. In ta krik je Vid že nekaj časa sem čutil pri vsakem njenem listu, in tudi njega je navdajala neka skrivna skrb in groza. Postajal je vedno občutljivejši, nikjer ni našel miru in pokoja.

Tedaj je pa sklenil, da obišče v kratkem svojo nevesto. A še predno se je pripravil na pot, ga je doletela današnja vest. Marica je bila mrtva. Povila ie bila mrtvo dete, a vsled tega je tudi ona umrla. Njene zadnje besede so veljale Vidu . . .

Vid ni tistega dne šel v pisarno. Zaprl se je v svojo sobo ter se vdal svoji brezmejni žalosti. Njegov obraz je bil bled, in videti je bilo, kakor bi se bil postaral za deset let. Skoro celi dan je hodil po sobi gori in doli, semtertja zavil glavo v blazine svoje postelje, a čestokrat je stopil tudi k oknu ter zrl v sneženo daljavo mrmrajoč:

»Ah ta sneg, ta aprilski sneg!« —

Nekaj mest v Dantejevi »Nebeški komediji«, ki se tičejo Slovanov.

Prefresel Rajko Perušek.

Letos so se otvorila zopet jubilejska vrata v cerkvi sv. Petra v Rimu. Od onega časa, ko se je prvič slavilo jubilejsko leto, je preteklo ravno šeststo let. Šeststo let pa je prešlo tudi od one dobe, ko je Dante Alighieri izvršil svoj umišljeni poset na on svet in ga v jasni zvezi z jubilejsko slavnostjo stavil v leto 1300. po Kr. r. Ta šeststoletnica se mi zdi primerna, da prinesem kamenček k imenitni zgradbi dantologije in da svoje zemljake seznanim z nekaterimi mesti iz »Nebeške komedije«, ki se tičejo posredno ali neposredno Slovencev ali njih bratov slovanskih.

1.

V dvaintridesetem spevu »Pekla« opisuje Dante »Caino«, t. j. mesto v devetem peklu, kjer trpe oni nesrečniki, ki so v življenju izdali svoje brate ali druge sorodnike. Dante zagleda pred seboj jezero, ki nalikuje steklu, ker je voda v njem zmrzla. V tem ledu so trpinčenci do sredine telesa zakopani. Da bi označil debelino ledu, pravi v »Pekla« XXXII. 25.—30:

»Non fece al corso suo sì grosso velo
Di verno la Danoia in Acsterich
Ne 'l Tanai la sotto 'l freddo cielo,

Com' era quivi: che, se Tabernicch
Vi fosse su caduto o Pietrapana,
Non avria par dall' orlo fatto cricch.»

Tako debele zimske odeje ni napravila niti Donava v svojem teku skozi Avstrijo, niti Don tam pod mrzlim nebom, kakršna je bila tukaj: tako, da se ne bi čulo niti ob robu [kjer je led najtanjši] škripanje, ako bi se nanj zvrnil Tabernik ali Pietrapana.

Pietrapana je gora, ki se imenuje drugače tudi »Petra Apuana« ter leži v pokrajini Garfagnana v obližju mesta Luke (Lucca). Kaj pa pomenja »Tabernicch«? L. G. Blanc, profesor romanskih jezikov v Halli, je izdal l. 1864. nemški prevod Dantejeve »Nebeške komedije« in l. 1852. imenitni »Vocabolario Dantesco ou dictionnaire critique et raisonné de la Divine Comédie de D. Alighieri par L. G. Blanc itd.

Leipzig. Ta učenjak meni, da je ta gora ali Fruška gora v Slavoniji ali pa Javornik pri Postojni.

Da bi bil imel Dante Fruško goro v mislih, mi se vidi povsem neverjetno. Res je, da je na zapadni strani Fruške gore neznanen trg »Tovarnik«, ki šteje dandanes kakih 2600 prebivalcev. Vendar pozna ta kraj celo dandanes bore malo ljudi po imenu; kako da bi si bil Dante izvolil baš ta neznan in svojim zemljakom neznani kraj v daljni Slavoniji. Težko, da je bil Danteju samemu znan. Sicer pa Tovarnik ni gora, nego ime človeški naselbini. Dante pa je na mestu, gori navedenem, brez dvojbe imel v mislih goro, ki se zvrne na led. O Tovarniku ali o Fruški gori torej ni govora tukaj, in po vsej priliki je »Tabernicch« postal iz »Javornika. Da se v izgovoru menjavajo »v« in »b« ter »o« in »c«, je tako znana stvar, da je ni treba dokazovati. »Javornik« in »Jabernek« sta torej isto ime. Razjasniti je samo še vprašanje, kako je postal **T** iz **I**. Dantejev rokopis so mnogi prepisavali, in pri tem poslu je kak nevešč pisar v naglici zamenjal obe črki. Kdor pogleda obliko obeh črk, se hitro osvedoči, da se **T** in **T** ter **I** in **T** lahko zamenjata. Iz Javornika je torej postal Javernik, Jabernik in po pomoti prepisovalca »Tabernik« ali v italijanskem pravopisu »Tabernicch«.

Vprašanje pa je, kateri Javornik je imel Dante v mislih? Blanc domneva, da je to Veliki Javornik (1270 m) med Cerknico in Postojno. To je sicer mogoče, ali tako jasno vendarle ni, da bi se smelo smatrati kot neomajno. Gorâ s tem ali sličnim imenom (Javorina, Javor, Javorovec itd.) je v slovanskih pokrajinah vse polno. Vendar zavračamo trditev, da je imel morebiti Javornik v karpatskih Beskidah pri Trenčinu ali pa kako drugo od Italije zelo oddaljeno goro v mislih. Gora je gotovo bila Danteju znana ne samo po imenu, nego misliti si moramo, da jo je vsaj od daleč s svojimi očmi videl. To pa je bilo prav lahko mogoče, ker pripovedujejo stari životopisci njegovi, da je bival nekaj časa (in sicer l. 1319.) pri oglejskem patrijarhu Paganu della Torre v Tolminu in da je kot gost patrijarhov spisal nekaj kosov svoje svete pesmi v Tolminski jami, kjer je neka skala, ki se še dandanes imenuje Dantejev stol (Sedia di Dante). Res je, da nekateri dantologi zavračajo misel, da bi bil kdaj Dante bival pri Paganu oglejskem. Edini resni razlog, ki se more navesti proti verjetnosti njegovega bivanja pri Paganu, je ta, da je bil patrijarh oglejski guelf, Dante pa ghibellin, t. j. pristaš cesarske oblasti. Ali tudi ta razlog ni zadosti trden. Prvič se Dante nikdar ni spuščal v skrajne strankarske boje, čeprav je bil iskren

pristaš cesarske oblasti, in čeprav so ga fanatični guelfi iztirali iz domovine. Drugič niso bili vsi cerkveni dostojanstveniki tako slepi sovražniki političnih inomišljenikov, da ne bi vljudno sprejeli moža, ki je že tedaj užival glas imenitnega pesnika, in od katerega so se mogli nadejati, da proslavi njih ime.

Da je bival Dante pri patrijarhu Paganu v Vidmu, poroča Joannes Candidus jureconsultus iz Vidma, ki je živel okoli polovice 15. stoletja in spisal »Commentariorum Aquileiensium libri VIII.« (Venetiis 1521.). — Za njim poroča Jacopo Valvassone il vecchio, isto tako iz Vidma, ki je živel v začetku 16. stoletja, da je bival Dante pri imenovanem patrijarhu ter ga spremil v Tolmin. Teh dveh poročili sta posnela Giov. Francesco Palladio degli Olivi, ki je izdal l. 1660. v Vidmu »Historie del Friuli«, in Giov. Giuseppe Capodagli, ki je objavil tudi v Vidmu l. 1665. knjigo »Udine illustrata«. — Boccaccio opisuje v nekem pismu do Petrarke potovanja Dantejeva in omenja, da je posetil tudi »antra Julia«, kar pomenja neki ono jamo Dantejevo, ki jo še danes kažejo v bližini Tolmina. — Proti temu izvajanju so različni kritiki naglašali, da je Candidus nekritičen pisatelj in da je, prepisujoč iz Platinove (Platina = Bartolomeo Sacchi iz Piacenze) zgodovine papežev, na dotičnem mestu krivo čital »Forumjuli«, t. j. Friuli ali Furlanija mesto »Forumlivii«, t. j. Forlì. Bianchi in Fraticelli mislita, da so »antra Julia, Pariscos« sedeži poslušalcev v Parizu, kjer se je Dante učil logike. Glavni argument pa je, da je bil grof goriški Henrik II. osvojil Tolmin l. 1313. in ga ohranil v svoji oblasti do l. 1319. Tedaj se je pač zavezal, da povrne oglejskemu patrijarhu grad tolminski. Ali se je to zgodilo ali ne, se ne da dokazati, ali že l. 1321. je bil Tolmin v oblasti čedadski (Cividale). Dante torej ni mogel biti s patrijarhom oglejskim v Tolminu. Vendar je neverjetno, da bi bila tradicija o Dantejevem bivanju v Tolminu kar iz trte izvita. Posebno smešno je, kar nekateri italijanski kritiki trde, da so Slovenci iznašli to vest, da bi se z njo bahali. Noben pameten človek ne bi mogel povedati, kako korist imajo Slovenci od tega, ako je Dante res v Tolminu bival, ali kako škodo, ako ga ni nikdar tamkaj bilo. Prav dobro omenja Carlo Podrecca v »Fanfulla della domenica« s 23. nov. 1890. l. v članku »La grotta di Dante a Tolmino«: »Ako bi bili hoteli Slovenci izmisliti legendo, bi si jo bili izmislili za kakega svojih prvakov, ako pa Italijani, bi jo bili namestili v svojem domu.« — Tudi besede Boccaccijeve o »antra Julia« ne morejo biti kar s klina snete; nasprotna izvajanja Bianchijeva o pomenu besed »antra Julia«, ki z

naslednjo besedo »Pariseos« niso v nikakršni gramatični zvezi, in ki bi bile pač čuden izraz za »sedišča v šoli«, pa so neutemeljena. Tudi druga razlaga, da pomienja »antra Julia« mesto »Fréjus« na južnem Francoskem, je šepava, ker pri Fréjusu ni nobenih jam, ki bi bile značajne za ta kraj. Zato smemo pač trditi, da je bil Dante v resnici v Tolminu, a ker je bil Tolmin tedaj v oblasti goriškega grofa Henrika II., ni bil gost Paganov, nego grofa Henrika, s katerim se je lahko seznanil v Milanu ali Astiju, ko je bil grof v spremstvu cesarja Henrika VII., s katerim je občeval tudi Dante. Ker pa je bil preje tolminski grad posestvo oglejskih patrijarhov, so poznejši pisatelji sklepali, da je bil Dante gost istodobnega patrijarha Pagana della Torre. Grof Henrik II. je bil tudi velik prijatelj Can Granda veronskega, pri katerem je bival dvakrat tudi Dante. Ako je bil Dante res tako ognjevit pristaš cesarski, potem se ne smemo čuditi, ako je imel za prijatelje ta dva iskrena pristaša ghibellinska. —

Pripoveduje se nadalje, da je bival v Devinu.

Tudi pri Devinu, gradu v bližini Trsta, je namreč neka pečina, ki se imenuje »sasso di Dante« (Dantejeva pečina). Devinci so bili vazali patrijarhov in pristaši goriških grofov. Hugon IV. je bil v tesni zvezi s Henrikom II., grofom goriškim, in prav verjetno se nam zdi, da je pesnik kot gost Henrika II. posetil prijatelja in zaveznika Henrikovega, grofa Hugona devinskega.

Da je bil pa v Poli, to se da posneti iz njegovih besed v Peklu IX. 112 nasl.

»Si come ad Arli ove 'l Rodano stagna
Si come a Pola presso del Quarnaro
Che Italia chiude e i suoi termini bagna

Fanno i sepolcri tutto il loco varo,
Così facevan quivi d' ogni parte« ecc.

V tem spevu prikazuje Dante heretike (krivoverce), ki se mučijo v gorečih grobovih, ter pravi: »Kakor šarajo grobovi vso pokrajino v Arlu, kjer se razširja Rodan v jezero, kakor v Poli blizu Kvarnerja, ki meji na Italijo in moči njene granice, tako so šarali tudi tukaj na vseh stranh [grobovi peklenski krog].« itd.

Tako more govoriti samo človek, ki je dotične kraje sam videl. V Arlu (Arles, v stari dobi Arelas ali Arelate) je ohranjeno poleg mnogih drugih starin iz rimske dobe v predmestju Aliscans (Alyscamps. Elysii campi) ob Rodanu obširno grobišče s premnogimi kamenitimi sarkofagi iz paganske in iz krščanske dobe. Na svojem

potovanju po Francoskem je videl te grobove. Že to dejstvo kaže, da je videl lično tudi grobišče v Poli in da ne govori o njem samo tega, kar je od drugih čul. Kar se pa tiče Pole, se omenja na 209. str. knjige, izdane leta 1876. na čast istrske kmetijske družbe: »Notizie storiche di Pola«, neki Ser Mariano da Siena, ki je popisal svoje romanje v sveto deželo l. 1431. Ta mož pravi: »Anco vi (a Pola) troviamo si grande quantità di sepolcri, tutti d' un pezzo, ritratti come arche, che sarebbe incredibile a dire il numero d' essi con molte ossa dentro«. Našli smo tamkaj (t. j. v Poli) tudi tako veliko število grobov, vse iz enega kosa, narejenih v obliki rakev, da bi bilo neverjetno, ako bi hoteli navesti njih število; v vseh je bilo mnogo kosti. Ta nekropola je bila menda ob obeh straneh današnje »Via Medolina« izven Porte auree. Tudi Tommasini, čigar delo »Commentari storici-geografici della provincia dell' Istria« iz sredine 17. veka navajata Prospero Petronio v »Notizie storiche« str. 244. in Kandler v »Conservatore« 1869. št. 203, potrja množino grobov v Poli in pravi, da so bili ti grobovi nameščeni ob obeh straneh ceste baš tako kakor pri Rimljanah ob Appijevi cesti.

Ti grobovi so bili nameščeni iznad tal. Bogataši so imeli rakve izklesane iz marmorja; siromaki so sicer navadno pokopavali svoje mrtvece pod zemljo, često pa vendar tudi v nadzemske rakve, ker se v Poli nahaja tudi mehek kamen, ki ima še lastnost, da otrdi na zraku. Te rakve so sedaj s prvotnega mesta izginile. Kar jih ni bilo uničenih popolnoma, so jih izpremenili v živinska korita in slične posode, ali pa so jih porabili za tlakovanje v hišah. Da je pa Dantejev poset Pole jako verjeten, za to govore tudi še te-le činjenice:

Dante je v svojih spisih in primerih upotrebljeval vedno take predmete, katere je sam s svojimi očmi gledal. Zato je pravilo dantološke kritike, da se sme sklepati po spisih in prilikah v njegovih delih, kdaj in kje je kako stvar pisal. (Primeri C. Balbo: Vita di Dante. II. 5. in Isidoro del Lungo: Dal secolo e dal poema di Dante. Bologna. 1898. pag. 407.—408.)

Ime »Kvarner«, ki se ima izvajati od korena »car«, t. j. pečina, stena, in ki torej pomenja morje, ki ga obdajajo strme pečine, se pred Dantejem v nobenem spisu ne nahaja. Latinski se je ta del morja zval »sinus Polaticus« (Pomponij Mela, de situ orbis I. II.) ali pa »sinus Flanaticus« (Plinij. hist. nat. II. 3. 19.). Nedvomno je čul Dante to ime pri domačinih, katerim je rabilo, od davnih časov.

Daljši dokaz, da je poznal in videl Dante Istro, je njegov izrek v spisu »De vulgari eloquentia I. 9.«, kjer omenja hrapavega izgovora istrske italijanščine.

Slednjič je lahko mogoče, da je prišel v Istro iz Ravene, kjer je bival pod konec svojih dni. Ravena je bila namreč pokroviteljica Pole do l. 1331., v katerem je prišla Pola pod benečansko oblast.

Stanoval je neki v Poli pri Benediktincih v samostanu sv. Mihaela, ki se dviga nad dolinico, imenovano »Prato grande«. —

Ako torej Dante omenja Javornik, je bila to nedvojbeno kaka gora, katero je sam videl. Zaradi verjetnega bivanja njegovega v Tolminu, bi to mogel biti Javornik pri Cerknici, ravno tako bi pa mogel biti tudi Javornik pri Črnem vrhu, ki je sicer nižji od Velikega Javornika in meri le 1242 m višine, pa je bližji Tolminu in njegovi okolici.

Nekaj časa sem mislil, da je Javornik, ki ga je imel Dante v mislih, oni znameniti, 1552 m visoki vrh v Plješevici, nastal vku Velike Kapele, ki se v hrvaškem Primorju razteza od Plitviških jezer do dalmatinske meje, kjer se spaja z Velebitom in prehaja v Dinarske planine. Razen njega sta v Mali Kapeli tudi še »Javornica« (1373 m) ter »Veliki in Mali Javornik« (1141 m). Zdelo se mi je, da je ena teh gor Dantejev »Tabernicch«, ker omenja Dante na dveh drugih mestih hrvaške dežele, o čemer bomo govorili v 4. in 6. poglavju. Vendar sem se odločil za Javornik pri Cerknici, ker se vidi z istrskega zemljišča (posebno krasno z Učke gore) ne samo njegov vrh, nego ves hrbet, ki je precej raztegnjen, hrvaških Javornikov pa ni videti ni z otokov kvarnerskih ni z zemljišča istrskega, in samo malo vrha Javornice je videti z Učke gore. Tudi se v hrvaščini nenaglašeni zlog »vor« ne izpreminja v »ver« ali »ber«, kakor je to navadno v zapadni slovenščini. Verjetno je torej, da je Tabernicch res slovenski »Javornik« pri Cerknici.

Da je morebiti celo prav iz bližine videl Javornik med Cerknico in Postojno, bi se dalo sklepati iz tega, da je trg Cerkniški bil posest oglejskih patrijarhov, Henrik II., grof goriški, pa obenem grajski knez v Postojni, in da je Dante kot gost grofa Henrika prišel lahko tudi v Postojno in v bližini videl Javornik. — Basserman (Dantes Spuren in Italien. Oldenburg, München und Leipzig 1898) trdi celo, da so »antra Julia« različne podzemne jame na Krasu, med njimi tudi Postojnska.

Ako je Dante res posetil naše kraje, se je to zgodilo v dobi od l. 1316. do 1320.

2.

V sedmem spevu »Čistilišča« prikazuje Dante pesnika in državnika mantovskega, Sordella, ki vodi Danteja in Vergilija, dospevša

na prvo strmino onega prostorja, ki se nahaja pred Čistiliščem, v dolino, kjer so zbrani kralji. Tamkaj sedi na prvem mestu Rudolf Habsburški. Vrlo zanimivo je čuti sodbo sodobnika o tem vladarju, o njegovih naslednikih in o njegovih nasprotnikih. (Čistilišče, VII. 91.—102.).

»Colui che più sied' alto ed ha sembianti
D' aver negletto ciò che far dovea
E che non muove bocca agli altrui canti,

Ridolfo imperador fu, che potea
Sanar le piaghe, c' hanno Italia morta
Si che tardi per altri si ricrea.

L' altro, che nella vista lui conforta
Resse la terra, dove l' acqua nasce
Che Molta in Albia ed Albia in mar ne porta.

Ottachero ebbe nome, e nelle fasce
Fu meglio assai che Vincislao suo figlio
Barbato, cui lussuria ed ozio pasce.«

Oni, ki sedi na najvišjem mestu in ki se mu bere na obrazu, da je zanemaril svojo dolžnost in ne miče ustnic pri petju ostalih, je bil cesar Rudolf, ki bi bil mogel zaceliti rane, ki so ponižale Italijo, tako da jo bode kdo drug prepozno izkušal povzdigniti. Oni drugi, ki ga izkuša, ako po vidu sodiš, tolažiti, je vladal deželo, v kateri izvira voda, ki jo nosi Vltava v Labo in Laba v morje: ime mu je bilo Otokar in bil je v plenilih boljši nego njegov sin Vaclav kot bradat mož, ki ga paseta razkošnost in lenoba. —

Rudolf Habsburški, r. l. 1218, rimskim kraljem izbran l. 1273., si je izkušal pridobiti naklonjenost papeža Gregorija X. in je potrdil vse darove, katere so papežem poklonili njegovi predniki na prestolu, in je celo obljubil, da povede križarsko vojsko proti Saracenom. Leta 1276. je umrl papež Gregorij v Arezzu, in ker so se papeži hitro menjali na prestolu (l. 1276. so sedeli trije na njem: Inocencij V., Hadrijan V., Janez XX. (XXI.), od leta 1277. do 1288. pa zopet štirje), Rudolf ni mislil niti na križarsko vojsko, niti se ni brigal za Italijo in svoje venčanje v Italiji, nego njegova edina skrb je bila, da s svojo kraljevsko oblastjo pridobi sebi in svoji porodici kar največ zemlji. To lakomnost mu očita Dante tudi v Čistilišča VI. spevu (97.—105.):

»O Alberto Tedesco, che abbandonai
Costei ch' è fatta indomita e selvaggia
E dovresti inforçar li suoi arcioni,

Giusto giudizio dalle stelle caggia
 Sovra 'l tuo sangue e sia nuovo ed aperto
 Tal che il tuo successor temenza n'aggia,

Chè avete tu e il tuo padre sofferto
 Per cupidigia di costà distretti
 Che il giardin dell'imperio sia deserto.«

O Albert Nemec, ki zanemarjaš ono deželo, ki je postala divja in neukrotna, pa bi moral popeti se v njeno sedlo (t. j. cesar naj bi krotil Italijo, kakor kroti jezdec konja, sedeč na njegovem sedlu): pravična sodba naj pade z neba na tvojo kri, in ta sodba bodi nezaslišana in jasna, tako da se je prestraši tvoj naslednik, ker sta ti in tvoj oče iz pohlepnosti po deželah onkraj [Italije, v srednji Evropi] dopustila, da je zanemaren vrt cesarstva (t. j. Italija).

Rudolf I. je umrl l. 1291., njegov naslednik Adolf Nassauski pa l. 1298. Ko je le-ta poginil v boju z Albertom, sinom Rudolfa Habsburškega, so izvolili knezi Alberta za kralja. Bonifacij VIII. ga ni hotel potrditi in stoprav l. 1303., ko se je sprl papež s Filipom, kraljem francoskim, ga je priznal, ker se je nadejal od njega pomoči v boju s francoskim vladarjem. Ker se tudi Albert ni brigal za Italijo, mu Dante prorokuje zaslužen kaznen. (Dante je položil svoj vizionarni pohod onega sveta v l. 1300.). Ta se je uresničila l. 1308., ko je Janez Paricida umoril svojega strica Alberta.

Zaradi pohlepnosti po deželah je namestil Dante v predprostorje čistilišča Rudolfa žalostnega in nemega, dočim so drugi knezi v oni dolini prepevali pesem: »Salve regina«. S tem vedenjem je hotel pesnik označiti, da se kralj sramuje in da obžaluje svojo pohlepno po deželah, ki mu je branila, da ni prišel v Italijo po blagoslov in krono in da ni izvršil svoje obljube glede na križarsko vojsko. —

Kralj češki in moravski Přemysl Otakar II. je imel tedaj v svoji oblasti poleg drugih posestev tudi Avstrijo in slovenske dežele Štajersko, Koroško in Kranjsko in je bil tako tudi slovenski vladar. Ker ni hotel priznati izvolitve kralja Rudolfa, je vzel le-ta nekaj njegovih posestev. Otakar se je hotel osvoboditi nemškega jarma, a sreča mu ni bila mila. Izgubil je leta 1276. slovenske dežele, Avstrijo in vsa posestva razen Češke in Moravske. Večeslav, njegov sin, se je moral oženiti z Judito, hčerjo Rudolfovo, Hartman, sin Rudolfov, pa je vzel v zakon Kunigundo, hčer Otokarjevo. Ker je bil ta mir trd in sramoten za viteškega kralja češkega, se je na novo

uprl in l. 1278. junaški poginil v bitki po izdajstvu Milote Diedica Rožemberškega. To je eden onih v slovanski zgodovini tako čestih slučajev, da domačin izda tujcu domovino in vladarja iz sebičnih vzrokov.

Zagonetne so Dantejeve besede, da izkuša kralj Otokar tolažiti cesarja Rudolfa, svojega nasprotnika. Zakaj? Morda v zahvalo za to, da je Rudolf ob njegovem trupu baje solze pretakal? Ali morda zato, ker v čistilišču sploh ni več spomina na nepravde, storjene na zemlji?

Dante hvali Otokarja, da je bil že kot dete boljši nego njegov sin Večeslav kot odrasel mož. Ta vrlina, katero ima Dante v mislih, se nanaša nedvojbeno na vladarsko vedenje obeh. V starem komentarju Dantejeve Nebeške komedije, ki je znan pod imenom Ottimo (t. j. najboljši komentar) ter je plod neznanega pisca iz prve polovice štirinajstega stoletja, čitamo, da je Dante tega Večeslava osebno videl. Ako je vest resnična, se je to zgodilo tedaj, ko se je Dante vračal iz Pariza preko Nemčije in Saksonije domov. Umrl je Večeslav l. 1365. On ni hotel postati ne nemški ne ogrski kralj; bal se je groma in bliska ter se je vedno potikal po cerkvah. Omenja ga Dante tudi v Raju XIX. 124.—126. Dante imenuje v tem spevu mnoge vladarje, ki bodo na sodnji dan odgovarjali za svoje pregrehe:

»Vedrassi la lussuria e il viver molle
Di quel di Spagna e di quel di Buemme
Che mai valor non conobbe, ne vuole.«

Videla se bode [na sodnji dan] razkošnost in mehkužno življenje [kralja] španjskega in češkega (t. j. Večeslava), ki nikdar ni poznal poguma niti ga hotel poznati.

V istem spevu 115.—117. omenja tudi Alberta, sina Rudolfovega:

»Li si vedrà tra l'opere d'Alberto
Quella che tosto moverà la penna
Perchè il regno di Praga fia deserto.«

Tam (t. j. na sodnji dan) se bode videlo med deli Albertovimi tudi to, ki bode kmalu pokrenilo pero [božje, ki bode to delo za-beležilo], ker bode kraljestvo praško opustošeno.

Te besede se nanašajo na dejstvo, da je Albert l. 1304. napal in opustošil Češko, ker je Večeslav, sin Večeslava in vnuk Otokarjev, kot najbližji sorodnik izumrle Arpadske rodovine po materi, bil od Ogrov pozvan, da zasede prestol ogrski. Poslednji Arpadovec

je bil Andrej III. († 14. jan. 1301.). Ogrji so pozvali Večeslava III., kralja češkega, ki je bil sin Andrejeve hčere. Večeslav se je dal venčati ter je dobil ime Ladislav V., ali nevoščljivi nemški kralj Albert in prevzetni papež Bonifacij VIII. sta bila njegova nasprotnika, zato se je moral umakniti Anžuvincu Robertu, katerega so l. 1308. končno vsi Ogrji priznali za kralja. Tudi Anžuvinci so bili v rodu z Arpadovci. Marija, hči kralja Štefana V. (1270.—1372.), sestra Ladislava IV. (1272.—1290.), je bila omožena z napoljskim kraljem Anžvincem Karlom II. Šepavcem. Ko je umrl Ladislav IV. brez rodu, je oglasil Karlo II. svojega prvorojenega sina za naslednika. Ta sin se je imenoval Karlo Martello, in o njem pravi Dante v Raju VIII. 64.—66:

»Fulgeami già in fronte la corona
Di quella terra, ehe il Danubio riga,
Poichè le ripe tedesche abbandona.«

Svetila se mi je že na čelu krona one dežele, katero napaja Donava, potem ko je zapustila nemške bregove.

Karlo Martello je dobil sicer od papeža Nikole IV. naslov ogrskega kralja, ali v resnici je kraljeval Andrej III. Karlo Martello je umrl l. 1295. — Mlajši brat njegov Robert je potem izpodrinil po smrti Andrejevi Večeslava. —

(Konec prihodnjic.)

Književne novosti.

Pisanice. Pesmi za mladino. Zložil Oton Zupančič. Ljubljana. 1900 L. Schwentner. — Pesmi, ki jih je objavil Zupančič v »Vrtcu«, v »Zvončku« in dve, tri v svoji »Čaši opojnosti«, je zbral v knjižico, ki jo je z naslovom »Pisanice« podaril slovenski mladini za letošnjo Veliko noč. Tega lepega daru se je gotovo razveselila mladina, a razveselil se ga je z menoj vred tudi odrasli svet.

Znana in priznana je resnica, da je težko pisati za mladino. Duh, ki snuje, mora biti obziren, si mora postaviti meje, izven katerih ne sme kreniti, ako hoče govoriti mladini. Pesnik, ki piše zanjo, se mora poglabiti v oni idealni svet, po katerem cveto rože, in katerega obseva sveže jutro brez viharne, brez-zvezdnate noči za seboj, katerega živi brezskrbna, veselja potrebna in željna mladina. Pesnik, ki peva mladini, ne sme povedati vsega, kar bi mogel, in še to mora pisati tako, da ga razumejo tisti, katerim piše. Misliti si mora, da ga obkrožajo mlada, cvetoča ličeca, ki mu napeto gledajo pod pero in s slastjo uporabljajo vsako besedo, ki jo zapiše. Kdor se bavi z mladino, ve, kako je radovedna. Vse hoče videti, povsod hoče imeti svoj noscek. Ako ji je kaj ne-

umljivega, je to znak, da se je tisti, ki piše zanj, dvignil izven njegovega obzorja in da je pozabil, komu piše. Pesem, namenjena mladini, ne sme biti uganka. Pesmi mladina ne bere tako rada kakor kratke pripovedne spise. In zlovoljna dene pesem iz rok, ki ji ni ob prvem pogledu umevna. »Ah, kdo bi to bral! . . .« Rajša ima mnogo besed, ki zvane lepo in ubrano, ki teko gladko in živahno, najsi povedo malo, nego pa malo besed, ki izražajo globoke misli in globoka čustva, ki razkrivajo pesnikove nazore in ideje, ki torej povedo mnogo.

Pesnik mladinskih pesmi je v službi strogega in izbirčnega, a tudi hvalčnega gospodarja. Če mu ne zapoje po najboljši volji, ga kaznuje temni pogled živega očesa in odločna gesta zametavosti. Če mu je pesem všeč, zahvali pesnika za prijetni užitek radosten nasmehljaj, ki zaigra okolo veselonačanih ustnic.

To so kritični ljudje, ti mladi bralci!

Zupančič gotovo vse to ve, zato veje v njegovih »Pisanicah« tista topla in cvetoča pomlad, ki odeva mladost, in kateri se bodo na stežaj odpirala srca slovenske mladine. A ne ob vsaki pesmi! Mnogo jih je med njimi, ki ugajajo nam, a ki ne bodo mladini, ker jih ne bo umela. Sicer je pa pojem »mladine« dalekosežen. Med mladino uvrščamo ljudi tja do dvajsetega leta in še dalje, nekateri ljudje ostanejo otroci celo vse svoje žive dni!

Zupančič je hotel podariti s »Pisanicami« vsakemu nekaj: otrokom izpod desetih let to, otrokom nad desetim letom ono. »Vran« ni za nikogar izmed njih . . .

Najlepše so one pesmi, v katerih je Zupančič jasen. In poudarjati moram, da se je iznebil v »Pisanicah« one meglenosti, one dekadentske bolehnosti, ki je na kvar njegovi »Čaši opojnosti«. Pred seboj ima otroka, ki mu govori na mnogih mestih umljivo in pristržno brez refleksivnih čustev. Njegova muza objema mlada srčeca z vso milobo in ljubeznijo. Prijazno kramlja z njim kot babica, ki se je zopet pootročila, po zimi za pečjo s svojimi vnuki. In kjer je Zupančič preprost, kjer ve, da ustvarja za mladino, tam je resnično velik in lep, tam je mojster, kakršnih je ubogo malo med našimi mladinskimi pisatelji.

Kaj takega, kakor so »Žarki«, »Božji volek«, »Na kolenu« in »O Indiji Koromandiji«, ni do danes v Sloveniji še nihče napisal. To je v resnici pristna otroška poezija! Ne zdi se mi potrebno, da bi navajal vse tiste pesmi, ki ne bodo izgrešile svojega namena. Kdor bo bral »Pisanice«, se bo sam preveril, kaj sodi vanje, kaj ne. Gotovo pa je, da so poleg zgoraj imenovanih pesmi primerne in krasne tudi tiste, ki se jih bodo prostovoljno naučili mladi bralci na pamet. In to je za kakovost otroške pesmi najboljši znak. Iz izkušnje vem, da se nauči otrok pesem, ki mu prija, igraje na pamet, a pesem, ki je ne razume, in ki se ne prilaga njegovi notranjosti, mu ne gre izlepa v glavo.

»Pomladne bajke«, »Večera na morju«, »Vetru«, »Bore«, »Belokranjske balade«, »Ledenih rož« zadnje kitice in »Večera« ne bo nihče razumel izmed mladih bralcev.

Druge pesmi bo bral mladi svet z isto naslodo, kakor sem jih jaz, kadar mu stopi pred obličje resnost življenja. Take so: »Vzdih«, »Barčica«, »Vrnitev«, »Milnica« (zadnja kitica), »Zvezdice«, prekrasni »Mornar« in »Ločitev«. Te pesmi je napisal Zupančič, da nas zataplja v ono dobo, ko smo bili sami še otroci.

Kar se tiče oblike — ki ni pri otroških pesmih postranska reč — moram priznati, da je z malo izjemami dovršena. Dikcija mu je preprosta, vendar slikovita, a brez nepotrebnega nakita. V izrazih je Zupančič fin, mnogovrsten in bogat. Poetiške njegove barve se družijo v krasne verze, n. pr.:

... nabrale mi bodo za božič potic,
za svetega Štefana srečo. (»Ajda«.)

Zupančič je Belokranjec in Belokranjski dela čast. Na mnogih mestih sem bral lokalizme, ki se vsaj meni glase kot prijetna muzika preprostega belokranjskega rojaka na prošenju pri Treh farah ...

Drugi kulturni narodi se ponašajo z bogato mladinsko literaturo. Vedo, kolike vrednosti je za mladino lepa knjiga, polna poezije in življenja, ki diha iz njega sveža mladost. Pri nas smo v tem obziru še na slabem. Omare, kamor shranja naša mladina svoje knjige, so prazne ... Zupančič je obogatil s »Pisanicami« to naše uboštvo, in v mladinskih bibliotekah jim sodi vkljub temu, kar sem jim očital, odlično mesto.

E. Gangl.

Glasbene Matice III. redni koncert. Schubert in Dvořák, po bogatosti melodij sorodna si genija, mojstra iz rodu onih srečnih in redkih skladateljev, katerim se izpreminja kakor pravljikiški princezinji vsaka beseda v cvet, v cvet melodije, sta se ozvala pri zadnjem Matičinem koncertu, prvi s fragmentom h-mol-simfonije, drugi z oratorijem »Sveta Ljudmila«.

V Schubertovi h-mol-simfoniji se vijejo cveti melodij v bogate girlande. Podamo naj tu Hanslickove besede o tej simfoniji: »Komaj je pričela po nekaj uvodnih taktih allegro klarineta z oboo nad mirnim šepetanjem gosli s svojim sladkim spevom, spozna že vsakdo skladatelja, in ime »Schubert« sili vsakomur na misel. Vsakdo ga spozna že po hoji, že po njega navadi, kako da odpira vrata. In ko zazveni po hrepenečem molovem napevu kontrastujoči tema violončela v g-duru, razkošna melodija lahkega »ländlerja«, zapleše srce, ko da se je po daljši odsotnosti zopet med nas vrnil. Ves stavek je nepregleden sladek tok melodij, tako čist v svoji krasoti in genijalnosti, da vidiš vsak kamenček na dnu. In povsod tista prisrčnost, tisti zlati, v cvet poganjajoči solčni svit! Širje se razvija andante. Tožba in gnev se vrstita v tem spevu, polnem nežnosti in mirne sreče; preje so to efektni glasbeni bleskonosni oblaki nego nevarna strast. Ko da se ne more ločiti od svoje sladke pesmi, se skoraj predolgo obotavlja zakončati adagio. Poznamo to Schubertovo razvado, ki oslabi dokaj učinek mnogih njegovih skladb. Tudi konec andanta se izgublja njegov polet v nevidne višine, toda trepetanje njegovih peruti še zmeraj čutimo. Čarobno krasotna je zvokovitost obeh simfonijskih stavkov: Z gozdnimi rogovi, z nekaj kratkimi soli klarineta ali oboe ob prav preprostem orkestrskem sprem-

ljevanju dosega Schubertovih zvočkovnih efektov, kakršni se niti Wagnerju pri rafinirani instrumentaciji ne posrečijo.

Orkester je podal pod vnmrljivim vodstvom gosp. Mateja Hubada simfonijo to s priznanja vredno nežnostjo in fineso.

Dvořákovega oratorija »Sveta Ljudmila« se je proizvedel prvi del, ki zavzema polovico vsega zborovega petja. Po skladbah »Stabat mater« in »Mrtvaški ženini« je to tretje Dvořákovih velikih del, ki ga je podala Glasbena Matica. Zložena je »Sveta Ljudmila« na besede Jaroslava Vrchlickega — slovenski prevod je napravil znameniti lirik Oton Zupančič. Vsebinska je pokristjanjenje češkega naroda. Vrchlickega poetičke besede so, primerne značaju in nazorom v paganstvu živečega naroda, ki namišlja božanstvo prirodi in nje prikaznim, hvalospev naravi, spomladi, gajem in zlasti vse oživljajočemu solncu. Vmes pa se ozivlje glas krščanskega apostola Ivana, oznanjujočega pravega Boga, in ta najde v Ljudmili prvo privrženko.

Sestav Vrchlickega epsko-lirske poezije nudi romantiškemu mišljenju velikega glasbenika Dvořáka raznolično priliko za ustvarjanje slikajočih glasbe, za uveljavljanje melodičnega svojega talenta. Opevanje prirode, mogočne matere vsega stvarstva, sanjave cvetoče spomladi, zimski mraz preganjajočega. gaje v zelenje vzbujajočega solčnega sveta vabi glasno k skladanju, in res — Dvořák sega s krepko roko in s čutečim srcem v bogastvo svojih melodij in ustvarja slike, prekipajoče od obožavanja vsega krasa, ki ga hrani in rodi rodovita zemlja. Vmes se glasi spev svetemu jutru, sveti mračni noči, in dopolnjuje tako Dvořák svoje himne, posvečene stvarstvu.

Neizčrpna je Dvořáku ustvarljivost melodij, njegovo skladanje, temelječe na klasičnih vzorih, je bogato izvirnih, le njemu samemu lastnih potez; njegove melodije in pa motivno izdelavo značijo ostro označene posebnosti, ustvarjajoče Dvořáku lastni stil. Harmonijski interesantni so vsi posamični deli velikega oratorija, mišljeni so enotno, kakor v bojah in ritmihi se razlikujejoč varijacije širokega temeljnega temata. Posamezni deli oratorija so vsak zase mogočne simfonijske slike, v katerih drevi in vrvi življenje; vdanost, trepetajoča pred božanstvom, pred velikostjo prirode, in otroška čista pobožnost pa dajejo vsej skladbi toplo zabarvanje, mešajo se z vzletom velike, mogočne duše. In rad okončava Dvořák svoje skladateljske misli z efekti na cerkvene motive se naslanjajočih harmonij. Kakor orgeljski ton doni iz njegovih zborov, ki mogočno razvnamajo dušo k verni misli zabljenega poslušalca.

Proizvedbo velikega dela je le glasno pohvaliti; prizadevanje koncertnega vodje, gosp. Mateja Hubada, je rodilo čin, ki je vreden vsega priznanja. V zboru je našel za svoje umetniške intencije dovrzetnega, niansam zborovih virtuočnosti se fino vdajajočega sodelavca, kateri se je tudi v stopnjevanju k mogočnosti sprilo svojega velikega števila lahko povzdigoval. Solistovske partije sta opravila gosp. Nosáliewicz in gospica Carneri, poslednja pač manj povoljno, ker je bila nekorektna in sploh tudi neuposobljena za nežno, vdanosti polno partijo Ljudmile.

Oba solista sta se pa odlikovala v specialnih, med simfonijo in oratorij uvrščenih koncertnih arijah.

—oc—

Gorski odmevi. Skladatelj Janez Laharnar, ki je organist v Št. Vidski gori na Goriškem, je izdal pod tem naslovom kot opus 8. zbirko enajstih moških

zborov in čveterospevov. Preproste so te skladbe, skrbno delane, in čuti se, da klije v njih mišljenje poštenjaka, solidnega, neoporečenega moža, ki hoče podati zdravo, dobro blago, vse, kar more. Ne odlikujejo se Laharnarjeve skladbe po mislih ali po presenetljivi melodiki, znak jim je pa prijetna milina, in ta jim pridobi med pevci ljudskih naših zborov — in za te so v lahki svoji in prozorni sestavi pisane — dobrih prijateljev.

— oc —

Upodabljaljoča umetnost.

Slikar M. Jama je bil razstavil minolega meseca v oknu trvdke Gričar & Mejačeve svojo najnovčjšo sliko — portret g. Leva Souvana. Tudi na tej sliki se pozna posebni način Jamove umetnosti. Portret sam pa je tako izvrstno pogojen, da vsakdo spozna v njem znani original.

Rudolf Maister pa je razstavil pri Schwentnerju oljnato sliko miramarškega gradu, ki priča o lepem talentu slikarja-samouka.

Listek.

† Ignacij Orožen. Dne 13. aprila (na veliki petek) je umrl v Mariboru v 82. letu svoje starosti monsignore Ignacij Orožen, rojen v Laškem trgu l. 1819., inful. stolni prošt, protonotarij apostolski, vitez železne krone III. reda itd. itd. Pokojnik je bil v vseh krogih občé čislán in neumorno delaven pisatelj, ki je dopisaval v razne znanstvene časopise. Že leta 1854. je spisal v slovenskem jeziku »Celjsko kroniko« po najboljših in redkih virih in s tem delom vzbudil veliko pozornost. Leta 1895. je izdal 40 strani v osmerki obsegajočo slovensko knjižico »Kačičev Orožnov rod« z rodovnikom. Ta rodovnik sega enajst generacij nazaj do leta 1545. in je z velikim trudom sestavljen. Tedaj je v nekem uglednem nemškem listu L. pl. Bekh-Widmanstetter pisal o njem med drugim: »Stolni prošt O. je blesteča zvezda svojega rodu in ena najodličnejših dik dežele, kateri je posvetil že od mladosti vse svoje moči. To velja glede na njegovo dostojanstvo kot duhovnik in kot zgodopisec. V tej knjižici je v svoji skromnosti le 10 vrstic besedila posvetil svoji osebi itd.«

Leta 1868. je pričel z izdavanjem epohalnega dela »Das Bisthum und die Diöcese Lavant«, ki obsega v osmih knjigah cerkveno in posvetno zgodovino lavantinske vladikovine in stolnega kapitola, nekdanjega savinskega arhidjakoata (»Saunia«), gornjegrajskega benediktinskega samostana in dekanije Celje, Kozje, Braslovče, Jarenino, Cerkovec, Hoče, Sv. Lenart v Slov. goricah, Marenberg, Maribor, Gornji grad, Rogatec, Šaleško dolino, Laški trg in Novo cerkev. Preostaje torej še 10 dekanij. To temeljito, na podlagi mnogih virov zasnovano delo bode izvrstno služilo zgodopiscu slovenskih dežel.

Leta 1893. je izšla Orožnova zadnja knjiga te obširne spodnještajerske kronike. S to knjigo, obsegajočo dekanijo Novo cerkev, je pisatelj prekinil svoje

uspešno in velezaslužno štiridesetletno pisateljsko delovanje, o katerem v uvodu zadnje knjige sam pravi: »Z velikim veseljem sem delal od l. 1868. na tem delu, a prisiljen sem, odložiti pero — senui enim et oculi mei caligaverunt. Nadejam se pa, da se najdejo med lavantinskim duhovništvom možje, ki bodo nadaljevali to delo. Nadaljevanje tega dela bode tem lažje, ker je vendar že nekaj tvarine zbrane in so sedaj znani viri v pridobitev sem spadajoče tvarine. Vivat sequens!«

Ugleden nemški pisatelj je pisal piscu teh vrstic o pokojniku: »Rajnik si je pridobil pri vseh prijateljih domoznastva nevenljivo slavo po svojih znamenitih raziskavanjih, in njegov spomin gotovo ne izgine. Pri svojih študijah o dolnji Štajerski so mi bili spisi pokojnega prošta najboljši vir in so mi služili kot kašipot v nadaljno raziskavanje. Pisateljeva skrbnost in vestnost pri spisovanju knjig, njega bogato in na proučevanju virov zasnovano znanje pridobila mu je ne le na Štajerskem, temuč tudi po vsem znanstvenem svetu spoštovanje in priznanje. Njegovi prijatelji naj nadaljujejo in častno izvršijo po njem pričeto delo!«

Prošt Orožen je bil tudi jako dovtipen in sarkasten mož. Humor ga ni zapustil nikdar. O tej strani njegovega značaja priča brez števila šaljivih anekdot. Zadnji dovtip je naredil še par ur pred svojo smrtjo. Ko ga je zdravnik vprašal, kako se počuti, mu je rekel Orožen: »Hm, kako bi se pač človek mogel počutiti na — veliki petek?!« —

Fr. O.

† Anton Kos (»Cestnikov«), naš rojak, rojen na Slatini na Štajerskem, bivši sodni svetnik v Požegi, je umrl tam minolega meseca v visoki starosti. Kos-Cestnikov je bil svoje dni marljiv sotrudnik raznih slovenskih časnikov. Najbolj pa je znan po svojih preizvirnih humorističnih feljtonih, ki jih je objavljaval pod psevdonimom »Spectabilis« (tudi »Oberspectabilis«) v »Slovenskem Narodu«. Čast njegovemu spominu!

Tiskarska razstava v Göteborgu na Švedskem. V spomin in v proslavo petstoletnice Gutenbergove se bode vršila letos od 15. julija do 1. septembra v Göteborgu velika razstava vseh stvari, ki spadajo v področje tiskarske umetnosti. Na tej razstavi se bo videl razvoj te umetnosti, katere oče je Ivan Gutenberg. V prvi vrsti seveda bode ta razstava švedska, no Švedi vabijo tudi druge narode, da bi pokazali, kako se je pri njih razvila tiskarska umetnost, ki je za razvoj človeške kulture naravnost epohalnega pomena. Lahko rečemo, da je ni iznajdbe, ki bi bila tako globoko vplivala na razvoj človeške misli, ki bi bila tako pospešila razširjanje ljudske izobrazbe, kakor izumitev tiskarstva. Ker je društvo »Svenska Bokindustri - Utställningen i Göteborg« poslala tudi »Ljubljanskemu Zvonu« povabilo, gotovo želi, da se tudi Slovenci pokažejo na tej razstavi. Pokažimo, kako smo napredovali tudi mi glede popolnosti strojev, glede lepote in finosti črkovnega materiala, glede brezhibnosti in naglosti tiska, glede modernosti in elegancije naših knjig in časopisov, posebno tudi kar se tiče solidnosti papirnega gradiva naših knjig in časopisov. Pokažimo, da vemo tudi mi, kaj je dobri okus!

»Provincia Sclavonia ali Slavonia«. V nekem rokopisu c. kr. licealne knjižnice ljubljanske sem našel to zanimivo zgodovinsko ime. Listina ta izhaja iz bivšega kartuzjanskega samostana Freudenthal (»Frewnitz«) pri Ljubljani, in v njej stoji v dveh pogodbah kartuzjanskega samostana Zajčkega in Jurklostr

skega na Štajerskem ter freudenthalskega in pletrskega na Kranjskem iz let 1415. in 1483. Vobeh teh pogodbah si prideva štajersko-kartuzjanska provincija, obsegajoča samostane: Zajc, Jurjev kloster, Freudenthal in Pletrije skupni naziv: »Provincia Sclavonia (Slavonia)«. *Peter pl. Radics.*

Národopisný Sborník českoslovanský. Vydává národopisná společnost českoslovanská a národopisné museum českoslovanské. Svazek šestý, sešit 1—2. V tem bogato založenem, 229 strani broječem zvezku utegne marsikoga zanimati razprava o moravskih »Valahih«; navedeno je več slučajev, kako dobe tekom stoletij mesta in kraji nova imena. — Dr. Karel Kadlec obširno kritikuje novo teorijo dr. Jana Peiskerja o slovanski zadrugi, ki jo je le-ta objavil v četrtem zvezku »Národopisnega Zbornika«; Peisker ima zadrugo za izobrazbo poznih razmer in misli, da je pri Slovanih nastala pod tujim vplivom, pod vplivom davčnega sistema rimsko-bizantinskega — pri Jugoslovanih za turškega robstva; Kadlec je pristaš starega mnenja, da je zadruga starodavna slovanska institucija. — Urednik Polívka je zbral dolgo vrsto varijant »o zlatem ptičku in dveh ubogih dečkih« ter navaja tudi iz »Kresa« 1885, 249 slovensko povest o ptiču, ki ima pod perjem zapisano: »Kdor ima glavo tega ptiča, bo kralj; kdor srce, najde vsako noč pod glavo 100 tolarjev«. Polívka misli, da je pravljica doma v Perziji. »Kar se tiče slovanskih verzij, prepričujemo se zopet, kar smo že tolikokrat spoznali in poudarili, da so balkanske verzije sorodne vzhodnim, zapadnoazijskim in severnoafriškimi tradicijam, da so tudi ruske deloma v zvezi z balkanskimi, deloma s centralno- in severnoazijskimi. Verzije pa zapadnoslovanske, severne in južne, spadajo h krogu srednje- in zapadnoevropskemu; ta vpliv zapadnoevropski sega deloma tudi k Srbom.« — *F. J.*

»Lud«, organ towarzystwa ludoznawczego we Lwowie. Letos sta že izšla dva obsežna sešitka tega poljskega folkloristovskega lista. Zanimiva je daljša razprava Jana Witorta o »Filozofiji prvotni (animizmu)«, ki je razporejena na oba zvezka. Kako prvotni človek goji kult živali in rastlin, kako si oživlja vso naravo, kaj misli o svoji duši, to je predmet razpravi; prvotni človek ima izraze za posamezne vrste rastlin in živali, ali splošnih pojmov »žival«, »drevo« ne pozna. — V drugi številki bo ljubitelje slavnega Mickiewicza zanimalo naznanilo Kallenbachove knjige »Tło obrzędowe „Dziadów“«, Lwow 1899. »Dziady« (= dedi) se imenujejo obredi na čast rajnikom, a so dandanašnji na Poljskem izvečine že pozabljeni; zelo navadni pa so še bili v Mickiewiczvih časih; zato je enemu umotvoru tega pesnika naslov »Dziady«, ki ima po takem svoj pomen tudi za folklorista. Ideja Mickiewiczvih »Dziadów« je: Vera v vpliv nevidnega sveta duhov na sferi misli in dejanj človeških. — *F. J.*

Corrigendum. V aprilskem zvezku mora na str. 201. v 3. verzu prve Zupančičeve pesmi stati azurju (ne: lazurju).

